

Lunds universitet
Socialhögskolan
SOA 203
Vårterminen 2001

FAMILJEBEGREPPET

- En diskursanalys

Författare: Hanna Thomé
Handledare: Torbjörn Hjort

Abstract

The purpose of this study was to explore how the conception of the family is constructed, by doing a discourse analysis of texts from three different perspectives which are dealing with the family concept, and to define the areas where the discourses don't agree. The three perspectives were: Feminism, psychoanalysis and late modern sociology.

My method was discourse analysis. A discourse can be described as a way of talking about a part of the world. The discourse analytic task is to define the discourses, which the world is constructed by.

Three areas of conflicts have been found: The family's relation to the society, the immanent relationships in the family, and the interpreting of different family constellations.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	5
1 INLEDNING	6
1.2 Problemformulering	6
1.3 Syfte och frågeställningar	7
1.4 Centrala begrepp	7
1.5 Familjeforskning - en historisk tillbakablick	7
2. TEORI OCH METOD	11
2.1 Diskursanalys - ett förhållningssätt	11
2.2 Diskursanalytisk metod	15
2.2.1 Diskursavgränsning	15
2.2.2 Flytande signifikant	16
2.2.3 Diskursordning	16
2.2.4 Familjediskursen/diskurserna	16
2.2.5 Tillämpning av diskursanalytisk metod	16
2.3 Diskursanalys – en kritisk diskussion	18
2.3.1 ”Etiska” problem	18
2.4 Empiriskt material/Urval	19
2.4.1 Feministiska texter	20
2.4.2 Sen moderna sociologiska texter	20
2.4.3 Psykoanalytiska texter	21
2.5 Metodval och dess relevans för socialt arbete	21
3. PRESENTATION AV DISKURSANALYSEN	22
3.1 Psykoanalysen ”Dynamisk psykiatri” av Cullberg	22
3.1.1 Ett barns utveckling	23
3.1.2 Störningar i föräldrabarnrelationen	27
3.1.3 Homosexualitet	27
3.1.4 Kvinnomisshandel	29
3.1.5 Sammanfattning	30
3.2 Feminism	30
3.2.1 ”Families and feminist theory” av Moller Okin	30
3.2.2 ”The myth of the traditional family” av Nicholson	33
3.2.3 ”Babystrike” av Prudy	36
3.2.4 Sammanfattning	37

3.3 Senmodern sociologi	38
3.3.1 "Intimitetens omvandling" av Giddens	38
3.3.2 "The new practices and politics of family life" av Silva & Smart	43
3.3.3 Sammanfattning	44
4. DISKURSERNAS KONFLIKTYTOR	45
4.1 Samhälle och familj	45
4.1.1 Makt	46
4.1.2 Normalitet	46
4.2 Familjen inifrån	47
4.2.1 Könroller	47
4.2.2 Föräldraansvar	47
4.2.3 Våld i familjen	48
4.3 Olika familjekonstellationer	48
4.3.1 Kärnfamiljen	49
4.3.2 Homosexuella	49
4.3.2 Skilsmässan och dess konsekvens för familjen	50
5. SLUTDISKUSSION	50
6. KÄLLFÖRTECKNING	58

Förord

Efter ett slutfört arbete med denna uppsats, som har tagit den största delen av min tid under vårterminen i anspråk, vill jag här gärna speciellt tacka ett par personer. Jag riktar ett stort tack till min handledare Torbjörn Hjort som hjälpt och väglett mig i mitt skrivande. Jag vill även tacka mina klasskamrater och Hans Swärd för en rolig vårtermin med många intressanta diskussioner. Och sist men inte minst vill jag tacka min älskade Johanna för att hon står ut med mig och tror på mig även de stunder då jag inte gör det själv. Tack !

Hanna Thomé

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

Idag är det inte längre självklart vad begreppet familj innebär. Människor lever idag i olika familjekonstellationer och definierar sin familj utifrån olika variabler. Vissa familjekonstellationer får stöd i lagstiftning, andra inte. Det svenska välfärdssystemet är anpassat efter en familjekonstellation. Detta innebär att vissa familjer har möjlighet att åtnjuta statlig support medan andra lämnas utan stöd. Hur familjebegreppet definieras får också konsekvenser för bemötandet av människor från olika familjekonstellationer. Bemötande av människor ligger i det sociala arbetets profession. Jag anser därför att det är viktigt, för en institution som den för socialt arbete, att diskutera hur familjebegreppet konstrueras. Familjebegreppet spelar också en viktig roll i utformandet av socialpolitiken. Bäck- Wiklund & Bergsten (1997) hänvisar till Dahlström som skriver att socialdemokratin har fört en politik som syftar till att stärka familjen samtidigt som den ersätter familjens funktioner. Staten och föräldrarna delar således ansvaret för barnen, vilket innebär att statens intresse riktas mot intimsfären. Familjen var redan på Alva och Gunnar Myrdals tid ett föremål för den sociala ingenjörskonsten. Även idag är familjen ett föremål för offentliga interventioner. Den offentliga sektorn erbjuder insatser för och tar beslut om familjer. De sociala myndigheterna har makt att splittra familjer genom tvångslagstiftning och att definiera vad som är en bra familj. Då det sociala arbetet ofta innebär en maktobalans mellan klient och behandlare/ socialsekreterare anser jag att det är extra viktigt att just socialarbetare har kunskap om olika familjekonstellationer och en förmåga att inte tänka på familj utifrån normativa föreställningar. Jag anser därför att diskussion om hur familjebegreppet konstrueras är viktig att föra på institutionen för socialt arbete.

Forskningen inom socialt arbete utgår ifrån det sociala problemet som kunskapsobjekt. Detta kunskapsobjekt är problematiskt då det sociala problemet inte är något som kan tas för givet. Det sociala problemet uppstår genom att forskaren eller någon annan definierar och klassificerar något som ett socialt problem utifrån en föreställning om normalitet (Brante: 1997 s. 56).

Genom familjeforskningens historia har olika fenomen definierats som problem. Vad som uppfattas som ett problem beror på vilket synsätt som anläggs. Olika vetenskapliga discipliner har problematiserat familjen utifrån olika synsätt. De olika vetenskapliga diskurserna

presenterar sin version av verkligheten. Min ambition med denna studie är att analysera texter från tre vetenskapliga diskurser och se hur de skiljer sig åt, för att skapa en förståelse för att familjebegreppet kan framställas på olika sätt och hur det låter sig göras. Studien vilar på en socialkonstruktionistisk grund vilket innebär en hållning där kunskapen inte ses som en avspegling av verkligheten, utan som en möjlig tolkning av densamme.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att göra en diskursanalys av vetenskapliga texter, hämtade från tre olika familjediskurser, för att skapa en förståelse för hur familjebegreppet konstrueras på olika sätt utifrån olika vetenskapliga synsätt. Familjebegreppet ses som en flytande signifikant i studien, om vilken de olika familjediskurserna kämpar för att få ge sin definition. Studien följer denna kamp med ambitionen att frilägga de konfliktytor där diskurserna inte överresstämmer med varandra. Mina centrala frågeställningar är:

Hur konstrueras bilden av familjen genom de olika texterna?

Hur konstrueras vikten av familjens inneboende relationer genom texterna?

Vilka centrala begrepp använder sig texterna av för att skapa förståelse för familjebegreppet?

Vilka konfliktytor finns i mötet mellan de olika diskurserna?

1.3 Centrala begrepp

Jag avser här att kortfattat definiera studiens centrala begrepp. En längre definition och diskussion om begreppens innebörd följer i avsnittet "Metod och teori".

Diskursanalytisk metod studerar språket och hur verkligheten konstitueras genom detsamma.

Diskurs är ett svårdefinierbart begrepp som avser ett visst sätt att tala om världen på.

Diskursen fungerar genom att utestänga andra möjliga tolkningar av världen (Winther Jørgensen & Phillips: 1999).

Flytande signifikant syftar på ett objekt som är öppet för olika betydelser, vilket olika diskurser kämpar om att få definiera.

1.4 Familjeforskning en historisk tillbakablick

Genom familjeforskningens historia har olika aspekter av familjen som institution fokuserats. För att motivera mitt val av vetenskapliga perspektiv anser jag det vara på plats att presentera en kort överblick av familjeforskningens historia. Min ambition är inte att ge en heltäckande

bild av familjeforskningens historia, då det skulle ta alltför stort utrymme i anspråk. Jag avser istället att synliggöra de brott som skett inom fältet för familjeforskning.

Få teorier avser familjen i sin helhet då familjens gränser är svåra att sätta. Familj betyder olika saker för olika människor, i olika länder, i olika tider. Familjeforskningen har således inriktad sig på relationerna i familjen och olika familjekonstellationers konsekvenser för enskilda och samhället i stort (Gaunt: 2000).

Under mitten av 1900-talet utgick de sociologiska familjestudierna ifrån den livslånga biologiska kärnfamiljen (Robertsson Elliot: 1996). Fram till 1950-talet dominerade sociologen Talcott Parsons arenan för familjeforskning. Parsons var funktionalist och menade att den isolerade kärnfamiljen¹ passade den industriella ekonomin utmärkt. Den isolerade kärnfamiljen var en förutsättning för att näringslivet och arbetsmarknaden skulle fungera. Parsons var inte intresserad av hur familjen egentligen levde utan av hur allmänna värderingar gällande familj anpassades efter hur samhället i stort förändras (Gaunt: 2000). I Parsons' analys återfinns en beskrivning av de "stereotypa" könsrollerna. Parsons såg kvinnan som ansvarig för de intima relationerna medan mannens ansvar riktades mot yttervärlden (Bäck-Wiklund & Bergsten: 1997). Parsons beskriver kärnfamiljens främsta uppgift som att föda och uppfostra barn till en potentiell arbetskraft. Mannen och kvinnan har skilda uppgifter i detta. Parsons ansåg att denna uppdelning mellan könen var lämplig då det tjänade samhälleliga syften. Kvinnan stannade hemma, tog hand om hemarbetet och fungerade som känslomässigt stöd för mannen, medan mannen var ute på arbetsmarknaden för att skaffa försörjning åt familjen. Kärnfamiljens isolering från andra viktiga känslomässiga band och det faktum att kvinnan inte förvärvsarbetade gjorde det lättare för familjen att flytta till nya arbeten (Gaunt: 2000). En annan framträdande funktionalistisk sociolog var Murdock. Han beskrev kärnfamiljen som den universella mänskliga grupperingen. Enligt Murdock var kärnfamiljen nödvändig för den mänskliga artens överlevnad då den fyllde funktioner såsom att reglera sexuella relationer, reproduktion, socialisering av barn och försäkrade ekonomiskt samarbete mellan könen (Robertsson Elliot: 1996).

En stor del av den sociologiska och psykologiska familjeforskningen på 1950-talet sysslade med att finna orsaker till ungdomsbrottslighet inom familjestrukturen. Den dominerade tesen

¹ Begreppet "den isolerade kärnfamiljen" används av Gaunt (2000) då han beskriver Parsons' analys av familjen.

var att barn som blev ungdomsbrottslingar kom från familjer med onormala föräldraroller. Ett exempel på sådan forskning är Jonssons undersökning av barn som blivit omhändertagna av barnavårdsnämnden och placerades på barnbyn Skå. Enligt Jonsson ärvde barnen sina sociala problem från fadern. Jonssons undersökning visar på att de aktuella barnens fäder inte har uppfyllt sin roll som familjens huvudman och beslutsfattare (Gaunt:2000).

Efter 1950- och 60-talet fanns inget givet paradig inom familjeforskningen. Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) skriver att det kan bero på att samhället blev alltmer komplicerat, vilket gjorde att det inte gick att definiera generella variabler för hur familjelivet fungerade. Konservativa krafter såg familjen som en trygg bas för människor, som inte skulle exploateras för forskning medan radikala krafter ifrågasatte familjen som institution. Familjeforskningen stagnerade mellan dessa synsätt (Bäck-Wiklund & Bergsten: 1997).

På 1960- och 70-talet aktualiserades kvinnans rätt till ett liv utanför familjen inom familjeforskningen av framförallt feministiska teoretiker. En stor del av den feministiska teorin bygger på att förklara hur könsordningen genomsyrar alla samhälleliga institutioner och således även familjen. Könsordningen är en hierarki där kvinnan har en underordnad position. Feministiska teoretiker argumenterade för att kvinnans roll i familjen skulle förändras för att kvinnan skulle kunna bli autonom (Bäck-Wiklund & Bergsten: 1997). Västerländska feminister formulerade på så sätt en kritik mot familjen som institution. Den västerländska heterosexuella feminismens kritik av familjen blev bemött av andra feminister. Svarta feminister hävdade att deras relation till familjen såg annorlunda ut, då de även lider av ett rasistiskt förtryck. I många lägen har de mer gemensamt med svarta män än med vita kvinnor. Då den vita kvinnan kämpar för rätten till abort, kämpar den svarta kvinnan mot användandet av abort och sterilisering som metoder för att begränsa reproduktionen av den svarta befolkningen (Robertsson Elliot: 1996). Även lesbiska feminister har kritiserat den västerländska heterosexuella feminismens analys av familjen. Calhoun (1997) diskuterar den lesbiska feminismens diskussion kring familjen. Lesbisk feminism syftar till att synliggöra den lesbiska kvinnans situation. Två förhållningssätt till familjen kan urskiljas. Ett som fullständigt tar avstånd från familjen och ett som strävar efter att även homosexuella ska ha rätt att bilda familj (Calhoun:1997).

Kritiken mot den forskning som framhöll kvinnan som autonom varelse uteblev inte. Bäck-Wiklund & Bergsten (1997) skriver att då frågan om omsorg inte längre tillmättes det ena

könet försvann omsorgsfrågan. Autonomi förknippades med individualism. Denna kritik blev upptakten till att praktiskt vård och omsorgsarbete återupplivades inom forskningsvärlden. I denna ”nya” forskning var det inte längre självklart att kvinnan var den som skulle stå för modersfunktionerna. Moderskapet framställdes som en social praktik som kan utövas oberoende av kön och biologiska band. Detta intresse för kön och dess funktioner ökade intresset för familjen som en arena för förhandling. Forskningen med fokus på familjen som en arena för förhandling fick två huvudinriktningar. Den ena inriktningen fokuserar den skadliga inverkan på barn som uppstår genom mödrars ökade förvärvsarbete. Denna forskning har sin hemvist i bindningsteorin. Bindningsteorin ser betydelsen av mor-barnsamspelet som central för barnets psykiska hälsa och för dess utveckling (Bäck-Wiklund & Bergsten: 1997). Eyer (1996) konstaterar att det gjorts 100-tals undersökningar i syfte att påvisa att barnen skadas av att moderns förvärvsarbete. Den andra inriktningen fokuserar den ojämlika ansvarsfördelningen mellan könen i familjen. Bäck-Wiklund & Bergsten (1997) studerar unga barnfamiljer i boken *”Det moderna föräldraskapet”*. Både kvinnorna och männen i undersökningen uttrycker verbalt att jämlikhet är idealt, men i praktiken tar kvinnorna det största ansvaret för de känslomässiga banden i familjen och för det praktiska hushållsarbetet.

De senaste 50 åren har även faderskapet varit föremål för forskning. Faderskapsforskningen har vidgats från att beskriva faders personliga erfarenhet till att även behandla faderskapets konsekvenser på samhällsnivå. Även inom faderskapsforskningen kan två huvudlinjer urskiljas. Den ena inriktningen, influerad av psykoanalytiker som exempelvis Bowlby, förbiser faderns omvårdande roll i relation till barnet (Bäck-Wiklund & Bergsten: 1997). Den psykoanalytiska föreställningen om moderskapet har dock kritiserats ifrån det egna läget. Badinter (1994) skriver om den förödande myten om modersinstinkten. Hon påpekar i sin text att fadern är lika kapabel som modern att ta hand om det lilla barnet. Hon argumenterar för att avsaknaden av en far för pojken innan fem års ålder är ödesdigert för pojkens utveckling. Skillnaden mellan könen och deras förmåga att komplettera varandra är dock central även i feministisk psykoanalys. Den andra inriktningen lyfter fram faderns roll och hävdar att dagens fäder engagerar sig mer i sina barn än tidigare generationer, vilket ses som positivt (Bäck-Wiklund & Bergsten: 1997).

Sociologer har fortsatt att intressera sig för familjen. Nya teorier om familjen har utvecklats sedan Parsons lanserade sin analys av den isolerade kärnfamiljen. Parsons analyserade den moderna familjen såsom den utformades under industrialismen i första halvan av 1900-talet.

Samhällsutvecklingen har gått framåt sedan dess och det som var det moderna samhället på 1950-talet har förändrats. En sociolog som har intresserat sig för den senmoderna familjen är Giddens. Giddens (1995) menar att den senmoderna familjen bygger på öppna relationer som skapas och vidmakthålls endast så länge de ingående parterna inte känner sig exploaterade, utan tillmäter varandra lika värde. Detta leder till många skilsmässor. Den ökade betoningen på kvinnan som autonom individ har undergrävt föreställningen om att kärlek nödvändigtvis hör samman med äktenskap och barn. Kvinnan är idag mer fri att ingå olika relationer. Då kvinnan måste förhålla sig till både arbetsliv, partnerskap och modersrollen måste även mannen förhålla sig till en omsorgsroll (Giddens: 1995).

I takt med att skilsmässorna ökar har diskussionen om skilsmässan förändrats. Familjeterapeuterna Öberg & Öberg (2000) diskuterar skilsmässans konsekvenser i boken *"Skiljas - men inte från barnen"*. De menar att synen på skilsmässan har förändrats. I mitten av 1900-talet sågs skilsmässa som något uppseendeväckande som främst förekom i överklassen. Idag är skilsmässa vanligt förekommande och den fördömande inställningen har förändrats.

Forskningen och den vetenskapliga debatten fokuserar idag istället skilsmässans konsekvens för barnen (Öberg & Öberg: 2000). Även forskning inom det sociala forskningsfältet har intresserat sig för skilsmässans konsekvenser för barnet. I doktorsavhandlingen *"Barnen i länkade familjesystem"* för Larsson Sjöberg en diskussion om barnens situation i de nya familjekonstellationer som uppstår efter skilsmässan.

I denna genomgång har jag utkristalliserat fragment av fyra olika diskurser som har kämpat om definitionsrätten av familjen och dess inneboende relationer: den funktionalistiska sociologin, psykoanalysen, feminismen och den senmoderna sociologin. De tre sistnämnda är verksamma idag och kämpar alla tre för att definiera familjen. Den funktionalistiska sociologin var synlig i familjeforskningen främst under mitten av detta sekel. Jag har därför valt att inte studera den.

2. TEORI OCH METOD

2.1 Diskursanalys ett förhållningssätt

I diskursanalysen (DA) är teori och metod sammanlänkade. För att kunna använda diskursanalytisk metod är en grundläggande acceptans för den diskursanalytiska teorin ett måste (Winther Jørgensen & Phillips: 1999). En teori är ett verktyg för att förstå världen. Olika

teorier har olika utgångspunkter och förhåller sig till världen på olika sätt. Jag har därför valt att introducera läsaren till DA genom att beskriva den som ett förhållningssätt till världen och vetenskapen.

DA vilar på en socialkonstruktionistisk grund. Burr (1995) skriver att socialkonstruktionismen är en teoretisk inriktning som innehåller en rad olika förhållningssätt såsom kritisk psykologi, diskursanalys, dekonstruktionism och poststrukturalism, vilka alla innebär ett kritiskt och alternativt sätt att bedriva vetenskapliga studier på. Hon anger fyra antagande som är gemensamma för det socialkonstruktionistiska förhållningssättet. Socialkonstruktionismen är kritisk till vetenskapens objektiva ansats. Kunskapen ses som icke-objektiv och enbart tillgänglig för oss genom givna kategorier. Den är således inte en spegelbild av verkligheten utan ett resultat av vårt sätt att kategorisera världen. Vår kunskap präglas av sin historiska och kulturella kontext. Kunskap ser olika ut i olika tider och på olika platser i världen. Det finns ingenting som säger att dagens västerländska kunskap är bättre eller mer sann än den kunskap som producerades i andra tider eller den som produceras i andra delar av världen. Vidare menar socialkonstruktionismen att kunskap skapas genom social interaktion. I denna interaktion byggs "sanningar" upp. Studier med en socialkonstruktionistisk ansats intresserar sig därför mycket för den sociala interaktionen, speciellt för språket. Den kunskap som skapas genom social interaktion bestämmer i sin tur vilket handlande som är acceptabelt och styr således individens sociala handlande. Den socialt skapade kunskapen får således konkreta sociala konsekvenser. Socialkonstruktionismens utgångspunkt är att det inte finns någon sanning av naturen given, då även sanningen är konstruerad genom sociala processer (Burr: 1995).

Burr (1995) skriver att det inte finns en vattentät definition av begreppet diskurs. Diskursen består av en uppsättning av påstående, utsagor, bilder, historier m.m. som tillsammans producerar en speciell version och tolkning av en del av världen (Burr: 1995). Den teoretiker som har blivit mest förknippad med diskurs är Foucault. Fahlgren (1999) skriver att inte heller Foucault ger någon klar, formulerade definition av begreppet diskurs. I "*Diskursen ordning*" beskriver Foucault (1993) diskurs genom att visa på hur den utestänger andra möjliga sanningar.

Begreppet sanning är centralt i Foucaults beskrivning av diskurs. Diskursen fungerar genom att utestänga andra möjliga sanningar. Foucault (1993) menar att tre olika utestängnings-system drabbar diskursen. Ett är viljan till sanning. Kunskapssökandet förblindas av sökandet

efter sanning och förbiser således att fokusera på viljan till sanning och hur sanningen konstrueras. Sanningens diskurs definierar sanningen och lämnar således inte utrymme för att ifrågasätta hur sanningen skapas och vilka incitament som ligger bakom. Ett erkännande av att vad som anses vara sant styrs av makt och begär, skulle innebära ett avsteg från att sanningen är universell. Detta avsteg skulle rubba sanningens diskurs. Viljan till sanning maskerar på detta sätt sanningen.

Foucault (1993) menar att diskursen även utestänger andra sanningar genom det förbjudna ordet och avskiljandet av vansinne. Avskiljandet av vansinne ges en vidare tolkning än polariseringen mellan normala och vansinniga. Genom att påvisa hur vissa människor kategoriserade som vansinniga öppnar Foucault (1993) upp för en diskussion om normalisering och om vad det innebär att förstå världen genom en kategorisering av motpoler (god - ond, normal - onormal). Normaliseringen fungerar genom att vissa företeelser och individer definieras som normala, vilket implicerar att andra definieras som onormala. Det som betraktas som onormalt förkastas i diskursen till förmån för det normalas diskurs.

Det förbjudna ordet fungerar som utestängningsmekanism genom att den rådande diskursen talar om vad som får sägas och när. *"Alla vet att man inte får säga allt, att man inte kan tala om vad som helst när som helst, slutligen att vem som helst inte får tala om vad som helst"* (Foucault: 1993 s. 7). Genom att visa på hur diskursen utestänger andra möjliga sanningar kritiserar Foucault den vetenskapliga objektiva ansatsen. Han visar på att vetenskapen inte kan ses skild från makt och ideologi (Foucault:1993).

Foucault (1993) ansluter sig alltså till den socialkonstruktionistiska tesen om att kunskap inte är en avspegling av verkligheten utan en diskursiv konstruktion. Foucaults (1993) syfte är att klarlägga strukturen i de olika kunskapsregimerna och leta efter de regler som bestämmer vad som är accepterat att säga och de regler som bestämmer vad som är sant och falskt. De flesta av dagens diskursanalytiska angreppssätt ansluter sig till Foucaults uppfattning om diskursen som något förhållandevis regelbundet som sätter gränser för vad som ger mening (Winther Jørgensen & Phillips: 1999).

Winther Jørgensen & Phillips (1999) redogör för tre olika diskursanalytiska angreppssätt: *Kritisk diskursanalys* utgår ifrån att den diskursiva praktiken ingår i ett dialektiskt samspel med andra sociala praktiker. Den diskursiva praktiken är där texter produceras och

konsumeras. Diskursen ses som både konstituerande och konstituerad. Winther Jørgensen & Phillips (1999) menar att Fairclough är en forskare som tillhör den kritiska diskursanalysskolan. Han använder familjen som ett exempel på hur den diskursiva praktiken samspelar med den sociala. Förhållandet mellan föräldrar och barn är delvis diskursivt konstruerat, samtidigt som familjen är en reell institution. Den diskursiva konstruktionen uppkommer inte enbart genom människors idéer utan är även förankrad i verkliga materiella strukturer. Den kritiska diskursanalysen menar att de diskursiva praktikerna bidrar till att skapa och producera ojämlika maktförhållanden. På så sätt anses diskurserna fungera ideologiskt. Kritisk diskursanalys är kritisk i bemärkelsen att den ser som sin uppgift att synliggöra den diskursiva praktikens roll i upprätthållandet av en värld baserad på ojämlika förhållande. Kritisk diskursanalys är därför inte politisk neutral utan ställer sig uttalat på de "svagas" sida. Avsikten är att resultatet ska kunna användas i kampen för social förändring. Den kritiska diskursanalysen analyserar diskurser med fokus på två dimensioner: den kommunikativa händelsen, d.v.s. texten som är föremål för studien, och diskursordningen, vilken betecknar ett avgränsat antal diskurser som strider inom samma terräng.

Diskursteori är den mest poststrukturalistiska² inriktningen. Alla praktiker ses som diskursiva. Sociala fenomenens betydelse kan aldrig slutligt fixeras. Detta ger utrymme för en ständig social strid om definitioner av samhället och olika begrepp. Denna strid får stora sociala konsekvenser då vinnaren definierar sociala fenomen. Genom att studera vilka möjliga definitioner som stängs ute, synliggör diskursteorin vilka sociala konsekvenser som följer av de konkreta diskursiva struktureringarna. Diskursteoretikern ser sin uppgift som att studera strävan efter att definiera begrepp. Diskursteori utvecklas genom en dekonstruktion av andra teoribyggen och genom att avslöja outvecklade antagande och inre motsägelser i teorierna. De begrepp som är öppna för olika betydelser kallas för flytande signifikanta. Olika diskurser strider med varandra för att ge innehåll åt de flytande signifikanserna. Diskursteorins syfte är att avslöja vilka myter om samhället som diskursen producerar. De flytande signifikanserna tillskrivs olika innehåll av olika aktörer för att göra den egna bilden av samhället gällande.

² Poststrukturalismen är en vidareutveckling av och en reaktion mot strukturalismen. Tecknen får inte sin betydelse av verkligheten utan av varandra i ett strukturellt nätverk. Poststrukturalismen skiljer sig från strukturalismen då den menar att tecknens betydelse är föränderliga över tid och förändras p.g.a. sitt sammanhang. Poststrukturalismen menar vidare i motstrast till strukturalismen att strukturen skapas, förändras och reproduceras i det konkreta språkbruket (Winther Jørgensen & Phillips: 1999).

Diskurspsykolog studerar människors språkbruk i deras sociala interaktion. Denna inriktning intresserar sig främst för studiet av hur människor strategiskt använder givna diskurser för att framställa sig själva på ett visst sätt. Individens aktiva språkbruk står i fokus. Diskurspsykologin studerar inte samhället övergripande diskurser.

Enligt Winther Jørgensen & Phillips (1999) anlägger alla tre angreppssätt ett kritiskt förhållningssätt. Den diskursanalytiska forskningen har till syfte att kritisera orättvisa samhällsförhållande och även att bidra till att förändra dem.

2.2 Diskursanalytisk metod

Då DA teori bygger på att verkligheten konstitueras genom diskurserna är dess metod inte intresserad av att studera verkligheten utan fokus ligger på att studera hur verkligheten framställs i tal och skrift. DA menar att den traditionella metodiken inte tar variationer i det som sägs på allvar. Alvesson & Sköldberg (1994) skriver att det i en DA inte är mängden utsagor som är intressant utan det är studiet av motsägelser, nyanser och vagheter som är av intresse. De formulerar de centrala frågeställningarna för DA metod: Hur är utsagorna konstruerade? I vilka sammanhang ingår de?

Winther Jørgensen & Phillips (1999) menar att de tre olika diskursanalytiska synsättet, diskursteori, kritiks diskursanalys och diskurspsykologi, med fördel kan integreras och användas i en och samma undersökning. I min analys kommer jag att använda mig av delar av både diskursteorin och den kritiska diskursanalysen. Jag har därför för avsikt att här närmare beskriva en del centrala begrepp inom DA metod, vilka jag har konstruerat min studie kring.

2.2.1 Diskursavgränsning:

I genomförandet av en DA är det viktigt att avgränsa olika diskurser. Winther Jørgensen & Phillips (1999) skriver att en diskurs är ett bestämt sätt att tolka världen. Att avgränsa en diskurs från en annan stöter på problem då diskurser ofta går in i varandra. De tre angreppssätten ger inget klart formulerat svar på hur diskurser kan avgränsas. Jag har dock valt att avgränsa de diskurser jag tänker studera genom att hämta texter från tre olika forskningsfält; den senmoderna sociologin, feminismen/kvinnovetenskap och psykoanalysen. Avgränsningen sker således med hjälp av den vetenskapliga världens redan givna avgränsningar. Idén om att analysera teoretiska texter ligger nära diskursteorin, då den utvecklas genom att dekonstruera teoribyggen.

2.2.2 Flytande signifikant

Diskursteorin talar om flytande signifikant i betydelsen av ett begrepp som är föremål för öppna tolkningar och om vilket olika diskurser kämpar för att vinna definitionsrätt över (Winther Jørgensen & Phillips: 1999). Jag använder mig av detta begrepp då jag ser familjen som en flytande signifikant. Min studie har till syfte att studera hur de olika diskurserna ger en innebörd till detta begrepp och hur de utesluter andra definitioner av detsamma.

2.2.3 Diskursordning:

Begreppet diskursordning är hämtat från den kritiska diskursanalysen. Begreppet har relevans för min studie då jag har för avsikt att studera hur de olika diskurserna kämpar om definitionsrätten av familjebegreppet. Min analys följer denna kamp med en ansats att finna de konflikt- ytor där diskurserna inte kommer överens och de ytor där samstämmighet råder. Diskursordningen är själva ramen för analysen, den gemensamma plattformen för olika diskurser.

2.2.4 Familjediskursen/diskurserna:

Familjen kan ses som en diskursiv konstruktion. Det betyder inte att familjen inte finns, utan att den har formats och getts mening av diskursens innehåll. Det pågår en diskursiv kamp om familjen som flytande signifikant då olika diskurser ger olika innebörd till familjen. De diskursiva konstruktionerna får sociala konsekvenser för olika familjekonstellationer.

2.2.5 Tillämpning av diskursanalytisk metod

Fahlgren (1999) skriver att det inte finns någon mekanisk procedur att lära ut angående tillvägagångssättet i en DA. DA intresserar sig för detaljer i texten och inte för att urskilja generella drag. Att göra en diskursanalys handlar om att praktisera ett *kritiskt* ifrågasättande. Texten behandlas som social och handlingsorienterad. Forskaren ser texten som en förstahandskälla och inte som en sekundär källa till något bakom texten. Frågan vad författaren hade för ambition med texten är ointressant. Fokus är att studera hur diskurserna konstitueras. Fahlgren (1999) föreslår att analysen startas med *fria associationer* kring texten utifrån frågan; Hur konstrueras texten och hur möjliggörs denna konstruktion? Vidare identifieras de *objekt* som organiserar texten. I de feministiska texterna kan objektet t ex vara könsroller och arbetsdelning medan den psykoanalytiska textens objekt snarare är anknytning och psykosexuell utveckling. Den senmoderna sociologin objekt kan var intimitet. När objekten identifieras är nästa fråga hur diskursen som håller samman dessa objekt ser ut. Diskurserna närmas fördelaktigt genom att urskilja vilka *subjekt* (kategorier av personer) som

skulle kunna vara bärare av diskurserna. Diskursen bestäms genom vilka subjekt som har givits rätten att tala. Nästa fråga är hur diskursen konstrueras i texten. Hur t ex en familjekonstellation beskrivs som normal och förnuftigt och hur en annan således förkastas såsom onormal. En annan viktig ingrediens i diskursen är hur trovärdighet skapas; Vilka ord och formuleringar används för att rättfärdiga diskursens definitioner? Detta hänger samman med diskursanalysens sökande efter *detaljer*. Användandet av ett visst språkbruk kan bidra till att konstruera väsentliga skillnader (Fahlgren: 1999).

I min analys av de valda texterna har jag inspirerats mycket av Fahlgrens beskrivning av hur en DA kan gå till. Jag börjar med att associera kring texten och skaffa mig en allmän uppfattning om hur texten är konstruerad. Vidare framträder de objekt som är centrala i vardera text. Jag försöker även att läsa texten noga och lyfta fram citat som visar på hur trovärdighet för diskursen skapas genom formuleringar och ordval. Mitt urval består av både engelska och svenska texter. Ett problem jag har stött på är att jag har lättare för att upptäcka nyanserna i det svenska språket, då det är mitt första språk. Att välja endast texter skrivna på svenska skulle dock innebära att flera intressanta texter för min forskningsfråga skulle väljas bort. Jag har valt att inte översätta de engelska citaten till svenska. DA intresserar sig för nyanser och formuleringar i språket. En översättning till svenska skulle kunna resultera i att nyanser och formuleringar skulle ändras eller falla bort.

När jag presenterat en DA av texterna är nästa steg att identifiera konfliktytor i mötet mellan diskurserna. I analysarbetet med texterna lade jag fokus på hur familjen beskrivs, både dess inneboende relationer, och hur den beskrivs som enhet. Innan jag började mitt analysarbete skaffade jag mig en översikt av familjeforskningen framväxt (denna presenteras i avsnittet "Familjeforskning en historisk tillbaka blick"). Vissa områden inom familjeforskningen har särskilt varit föremål för debatt. Kvinnas roll som objekt och subjekt har t ex varit en genomgående debatt inom de olika familjediskurserna. Familjens förhållande till och funktion i samhället är en annan fråga som varit föremål för debatt. När jag började mitt analysarbete hade jag således en föreställning om vilka konfliktytor jag skulle finna. I mitt analysarbete med texterna växte ytterliggare konfliktytor fram. Jag har valt att presentera konfliktytorna var för sig för att göra texten mer lättöverskådlig. De konfliktytor jag presenterar grundar sig på min tolkning av texterna och på mitt specifika intresse för hur familjen och dess inneboende relationer konstrueras genom de rådande diskurserna.

2.3 Diskursanalys – en kritisk diskussion

Diskursanalysen som forskningsmetod har fått kritik. Kritiker menar att diskursanalysen är oanvändbar – både vetenskapligt och politiskt- då den vilar på en socialkonstruktivistisk grund. Den är vetenskapligt oanvändbar då den inte har som ansats att avgöra vad som är riktigt. En diskursanalys presenterar bara en tolkning bland många andra. Om allt är diskursivt skapat finns det ingen verklighet att upptäcka. Metoden kritiseras för att vara politiskt oduglig, då ett forskningsresultat som förespråkar att ett samhällsförhållande bör förändras bara är ett uttryck för en hållning bland många andra (Winther Jørgensen & Phillips: 1999). Kritiken att det inte finns någon verklighet att upptäcka för en diskursanalytiker är berättigad, då det ligger i diskursanalysens natur att vår verklighet är diskursivt skapad. Forskarens möjlighet att undersöka verkligheten begränsas således till att frilägga de diskurser som skapar densamma. Diskursanalysen starka sida är dess ifrågasättande av ”självklarheter”. Genom att avslöja ”självklarheterna” skapas ett utrymme för en demokratisk diskussion om huruvida något bör förändras (Winther Jørgensen & Phillips: 1999).

Min ambition med denna studie är att hitta dessa ”självklarheter” genom att frilägga de olika familjediskurserna. Jag är medveten om att min tolkning av texterna skulle kunna göras annorlunda och att jag bara presenterar en tolkning bland många andra möjliga. Jag har valt att presentera många av de citat som jag grundar min tolkning på för att ge läsaren möjlighet till att göra en egen tolkning. Fahlgren (1999) skriver att fördelen med diskursanalys är just detta, att stora delar av textmaterial presenterat i texten vilket ger läsaren en möjlighet att göra sina egna bedömningar. Läsaren kan då göra en diskursanalys av diskursanalysen. Diskursanalysen har kritiserats för att vara alltför subjektiv. Detta är emellertid en kritik som riktas mot all kvalitativ forskning. Diskursanalysen utgår ifrån att vetenskapen inte kan vara objektiv och dess metod har således inte någon objektiv ansats (Fahlgren: 1999). Vetenskapen ses som en diskurs bland många andra som frambringar kunskap efter bestämda regler. Vetenskapen kan bidra med nya perspektiv på konkreta samhällsförhållanden, men anses inte kunna presentera sanningen. Diskursanalysen ansats är inte heller att presentera sanningen utan att presentera en möjlig tolkning av hur den diskursivt skapas (Winther Jørgensen & Phillips: 1999).

2.3.1 ”Etiska” problem.

Fahlgren (1999) skriver att en etisk diskussion om forskarens roll inom DA är viktig. I den diskursanalytiska processen deltar forskaren själv i att producera kunskapsdiskurser. Det kan

framstå som om forskaren tar kontroll över andra människors ord och texter. Författarna till texterna kan känna att någon annan tar över betydelsen av deras texter. Syftet med diskursanalysen är dock inte att avslöja författarens sanna mening med texten. Diskursanalysen presenterar en läsart bland många möjliga utifrån ett specifikt intresse. Fokus är inställt på hur diskurserna konstrueras (Fahlgren 1999).

2.4 Empiriskt material/Urval

Målet för en diskursanalys är inte att söka en allmän uppfattning eller några generella sanningar. Urvalet baseras således inte på representativitet, utan på att de valda texterna har ett specifikt intresse för forskningsfrågan (Fahlgren: 1999). Mitt intresse är att undersöka hur familjebegreppet konstitueras i texter hämtade från tre vetenskapliga diskurser nämligen psykoanalysen, feminismen och den senmoderna sociologin. Jag är medveten om att andra vetenskapliga discipliner som inte berörs i denna uppsats har relevans för konstituerandet av familjebegreppet. Jag har dock begränsat mig till att studera texter från tre olika vetenskapliga discipliner. Detta val grundar jag på min tidigare genomgång av familjeforskningens historia, där dessa tre perspektiv har varit framträdande i kampen om definitionsrätten av vad en familj är och vad som är intressant att studera inom den (se avsnittet "Familjeforskning en historisk tillbakablick"). Jag är också medveten om att de texter jag valt att analysera inte ger någon heltäckande bild av respektive vetenskaplig disciplin. De tjänstgör dock som exempel på hur familjebegreppets innebörd får helt olika betydelse utifrån vilket vetenskapligt synsätt man väljer att studera det utifrån.

Innan jag gjorde mitt urval beslutade jag att endast använda texter skrivna eller omarbetade efter 1990. Anledningen till detta är att jag har som avsikt att studera konfliktytorna mellan de olika diskurserna. Studiet av konfliktytor innebär en jämförelse av diskurserna. För att ge de olika diskurserna rättvisa i en jämförelse är det viktigt att texterna inte skiljer sig alltför mycket åt åldersmässigt. I mitt historikavsnitt framkommer hur stor betydelse Talcott Parsons har haft för synen på den moderna familjen. Det skulle därför ha varit intressant att analysera hans text. Jag har valt att inte göra det då hans verk är skrivna för länge sedan. Jag har istället valt att ta med det senmoderna sociologiska perspektivet vilket jag anser ha större aktualitet idag.

2.4.1 Feministiska texter

Jag har stött på problem i min avgränsning av den feministiska diskursen, då den feministiska vetenskapsdisciplinen är tvärvetenskaplig. Texter från feminismen har jag hämtat från en vetenskaplig antologi som är redigerade och komponerade av en professorer verksam inom det feministiska synsättet. Texterna är skrivna av teoretiker inom olika vetenskapliga discipliner men ingår i en antologi med namnet ”*Families and feminism*”. Jag har gjort urvalet utifrån att texterna ska behandla olika delar av familjefrågan. De tre texter jag har valt är följande:

”Feminist Theory: Same past end present Issues” av Susan Moller Okin. Susan Moller Okin är professor i statsvetenskap på Stanfords Universitetet. Hennes essä behandlar den feministiska diskussionen om familjen som institution. Texten fokuserar på hur den privata och den offentliga sfären intimt sammanhänger. Den intima relationen mellan privatliv och offentligt liv är ett viktigt studieobjekt för feminismen. Jag har valt att ta med denna text då den behandlar en viktig fråga för feminismen och även fokuserar på det strukturella synsätt som ligger till grund för en feministisk analys.

”Babystrike” av Laura M. Prudy. Laura M. Prudy är professor i filosofi på Wells College i New York. Hennes essä fokuserar moderskapet betydelse för kvinnan i det moderna samhället. Jag har valt att ta med denna text då moderskapet har varit och är ett viktigt studieobjekt inom familjeforskningen. Olika vetenskapliga perspektiv har gett olika betydelser till moderskapet. Jag anser därför det vara av intresse för min studie att analysera en feministisk text som behandlar moderskapet.

”The myth of the traditional family” av Linda Nicholson. Linda Nicholson är professor i bl.a. kvinnostudier på statsuniversitetet i New York. Hennes essä diskuterar den normativa föreställningen om hur en familj ska se ut. Texten är intressant i studiet av den feministiska familjediskursen då den fokuserar en viktig del av den feministiska teorin, nämligen normalisering i förhållande till makt. Nicholson (1997) menar att det omgivande samhället ger oss kategorier utifrån vilka vi tolkar olika familjekonstellationer. Dessa kategorier fungerar normativt utefter värderingar i den rådande samhällsstrukturen.

2.4.3 Senmoderna sociologiska texter

Från den senmoderna sociologin har jag valt att analysera Giddens’ verk ”*Intimitetens omvandling*”. Giddens är professor i sociologi på Cambridges Universitet. Hans verk är centralt i den senmoderna sociologins diskussion om den moderna familjen och de moderna

relationerna. Många senmoderna sociologer hänvisar till Giddens och bygger vidare på just hans teorier. Den andra texten jag har valt att analysera är "The "new" practices and politics of family life" av Elisabeth Silva & Carol Smart, som är hämtad från antologin "*The new Family*". Silva & Smart är verksamma på institutionen för sociologi och social policy på Leeds universitet. Jag har valt att analysera denna text då den har som ansats att bygga vidare på Giddens' teori om den senmoderna familjen.

2.4.3 Psykoanalytiska texter

Från psykoanalysen hade jag först tänkt använda mig av Bowlbys "*En trygg bas*", då denna bok ofta återkommer i litteratur rörande familjeforskning. Efter en genomläsning av boken bestämde jag mig dock att inte använda den, då den endast tar mor- barnrelationen i beaktning. Jag beslutade mig istället för att använda mig av Cullbergs "*Dynamisk psykiatri*", då han presenterar en mer grundläggande bild av psykoanalysen. Cullberg (2000) tar olika delar av familjen i beaktning. En nackdel med detta val kan anses vara att Cullbergs bok är en lärobok. Jag har dock ändå valt att ha med den då jag tycker att den presenterar psykoanalysen på ett genomgripande sätt. Texten behandlar centrala frågor för den psykoanalytiska teorin, såsom barnets psykosexuella utveckling, könsroller m.m. Boken är aktuell då den är omarbetad år 2000. Idealt hade kanske varit om jag hade hittat en antologi om psykoanalys och familj. Jag har inte gjort det vilket kan bero på att psykoanalysen inte behandlar familjen som helhet utan mer fokuserar på relationerna inom den. Då Cullberg (2000) diskuterar det psykoanalytiska synsättet i förhållande till många olika företeelser växer en bild av familjeuppfattningen fram. Jag tycker även att det är intressant att analysera Cullbergs bok då den används som kurslitteratur på socialhögskolan. Boken är många socionomstudenters första kontakt med psykoanalysen.

2.5 Metodval och dess relevans för socialt arbete

Fahlgren (1999) skriver att diskursen organiserar världen åt oss. Diskursen bidrar med att skapa världen, snarare än att beskriva den. Den värld som diskursen skapar kommer att framstå som verklig och neutral. Diskursen beskriver inte befintliga forskningsobjekt utan skapar dessa objekt. Även socialt arbete och dess forskningsområde är en diskursivt styrd verksamhet (Fahlgren: 1999). Vad som uppfattas som sociala problem skapas således diskursivt i forskningen om socialt arbete. Jag anser därför att forskare inom det sociala arbetets forskningsområde har ett ansvar för vad som definieras som sociala problem och vad som definieras som normalt. Då forskningsfältet socialt arbete är relativt nytt är diskussion

om dess kunskapsobjekt intressant. Brante (1987) för denna diskussion med hjälp av professorerna på de olika socialhögskolorna i Sverige i artikeln ”*Om konstitueringen av nya vetenskapliga fält – exemplet socialt arbete*”. Brante (1987) skriver att de forskningsfält som konstituerats på senare år, såsom bl.a. omvårdnadsforskning och forskning inom socialt arbete, har som primärt syfte är att hitta praktiska lösningar till akuta problem inom olika samhällssektorer. Detta gestaltas i professurens tjänstebeskrivning; *’Professuren i socialt arbete är inriktad på studiet av sociala problem och åtgärder för lösning av dessa /.../’* (Brante: 1987 sid. 39). Det inneboende problemet med denna ämnesbeskrivning är att den förutsätter att sociala problem kan tas för givet och väntar på att upptäckas. Sociala problem uppstår genom att forskaren eller någon annan definierar och klassificerar något som ett socialt problem utifrån en föreställning om normalitet (Brante: 1987).

En intressant och grundläggande uppgift för den sociala forskningen anser jag därför är att undersöka huruvida sociala problem konstitueras. Diskursanalysen tar sin utgångspunkt i att det inte finns någon sanning som väntar på att bli upptäckt. Således existerar inte heller sociala problem oavhängigt av diskursen. Sociala problem skapas genom diskursen.

Diskurserna konstituerar vad som uppfattas som normalt och vad som inte gör det. Att göra en diskursanalys av vetenskapliga texter syftar till att påvisa hur dessa texter skapar kategorier för vårt sätt att förstå världen. Jag anser att diskursanalys är en relevant metod inom det sociala arbetets forskningsområde, då den syftar till att klarlägga hur normalitet konstrueras och således även hur sociala problem konstrueras. I analysen av texter som behandlar familjen utifrån olika utgångspunkter påbörjas en diskussion om familjebegreppets föränderlighet. DA som metod är behjälplig i förståelsen av att olika begrepps innebörd inte har en sann betydelse utan formas genom olika intresse. Således finns igen sann innebörd av familjebegreppet utan endast olika tolkningar av densamme.

3. PRESENTATION AV DISKURSANALYSEN

3.1 Psykoanalys: ”Dynamisk psykiatri” av Cullberg

Den psykoanalytiska teorin fokuserar den enskilda människans förmåga till relation med andra människor. Teorin är individorienterad. När hela familjer behandlas, kompletteras psykoanalysen med systemteorin. Systemteorin karaktäriserar familjen som en helhet som är större än dess delar. Psykoanalysen ser familjen som en produktionsgemenskap med en fördelning av sysslor. Familjen tjänar ett grundläggande syfte för överlevnad och som känslö-

mässig reserv för dess medlemmar. Ett grundläggande studieobjekt för psykoanalysen är ett barns psykosexuella utveckling. Då Cullberg (2000) beskriver ett barns utveckling konstitueras samtidigt bilden av den familj barnet förutsätts växa upp i. Då barnets utveckling sätts i fokus framträder även bilden av moder- och fadersrollen, då föräldrabarnrelationen anses vara mycket viktig i barnets utveckling. Texten konstrueras till stor del av motpoler. Barnet utvecklas enligt ett givet mönster och utvecklar, om detta inte störs, en frisk personlighet. Om detta givna mönster störs uppstår diverse psykiska svårigheter. Manlighet och kvinnlighet är två motpoler som ligger till grund för ett barns utveckling.

3.1.1 Ett barns utveckling

Texten beskriver att barns utveckling enligt olika faser. Jag följer nedan dessa faser genom att dels beskriva dess innebörd och dels plocka fram centrala citat för att visa på hur texten fungerar konstituerande.

Den orala fasen

Barnets första levnadsår beskrivs som den orala fasen. Det centrala objektet i denna fas är modersbrösten. Amningen är central i denna fas för att barnet ska uppnå trygghet. Barnet kan inte skilja bröstet ifrån sig själv. Barnet introjicerar både det goda bröstet som ger mättnad och det onda bröstet som inte kommer när barnet behöver det. Den uppgift som barnet måste lösa under denna fas är erövrandet av en grundläggande trygghet. Misslyckas detta läggs istället grunden till en grundläggande misstro. I en analys av texten är det viktigt att observera att det i fotnot inom parantes står att det inte gör någon principiell skillnad om barnet får flaskan eller bröstet från början. Frånsett denna parantes fokuseras amningen som det trygghetsskapande objektet. Då texten beskriver nyföddhetsperioden beskrivs endast relationen till modern och barnets behov av sammansmältning med henne. Den biologiska moderns förmåga att amma framstår i texten som en viktig förutsättning för sammansmältningen:

Ögonblick som när barnet mätt och belåtet somnar in vid moderns bröst kan utgöra ett exempel på en sådan upplevelse (sammansmältning, min anmärkning). (s.75)

Negativa upplevelser i denna period kan leda till ångest för ensamhet och ett behov av sammansmältning i barnets senare liv.

Då barnet är mellan fem och tio månader påbörjas differentieringsfasen. Barnet börjar skilja ut modern från andra människor. Texten tar nu upp fadersrollen. Traditionellt har utvecklingspsykologin sett faderns roll som mindre viktig fram till den s.k. oidipala fasen. Idag finns, enligt texten, vetskap om att pappan blir betydelsefull mycket tidigare. Faderns betydelse består i hans olikhet till modern:

Han, som ofta står något mer utanför den täta relationen som finns mellan modern och barnet, kan som representant för yttvärlden utgöra en dragningskraft för barnet. Tidigare än vad man trott får fadern i kraft av att tillhöra ett annat kön än modern en betydelse för både flickan och pojken. Han är en som kan bekräfta ens kön eller en som man kan likna. (s.75)

Texten synliggör här skillnaden mellan könen. Dels genom att en flicka och en pojke förväntas förhålla sig olika till fadern och dels genom att fadern förväntas representera yttvärlden medan modern befinner sig i den täta relationen med barnet.

I differentieringsfasen förstår barnet att de goda och de onda delarna av modern är delar av samma person. I barnets fantasivärld innebär detta en stor risk för att det onda ska förgöra det goda. Om modern är tillräckligt god kommer dock det goda att överleva. Om det onda överlever det goda, kan barnet i framtiden drabbas av en övertygelse om att vara ond och att denna onda kraft förgör allting gott. Texten konstituerar här vad som anses vara en god förälder:

Att vara en god förälder innebär inte att i varje ögonblick söka tillfredställa barnets alla önsningar och behov. Det är orimligt och till och med skadligt. Det innebär istället att själv vara närvarande eller ha en konstant och trygg ersättare som har förmåga att skilja barnets behov från sina egna. (s. 76)

Texten visar här på vikten av trygghet och kontinuitet för spädbarnet. Föräldern kan ersättas av en annan trygg vårdgivare. Föräldrarnas roll och närvaro beskrivs dock som central genom följande citat: "Det är i det vardagliga samspelet mellan föräldrarna och barnet som barnets världsbild växer fram" (s.76).

Den anala fasen

Det andra och tredje levnadsåret beskrivs som den anala fasen. Den anala fasen kan ses som den första trotsåldern då barnet finner någon funktion att hävda sitt jag gentemot omvärlden. I den anala fasen börjar barnet att återigen närma sig sin vårdnadsgivare. Barnet får en förmåga

att göra sig själv till objekt för reflektion. Fadern blir ett viktigt identifikationsobjekt för pojken inför den kommande oedipalperiodens ambivalens. Störningar i denna fas är speciellt vanliga i utvecklingen av borderline-störda personligheter. Under den senare delen av den anala fasen grundläggs barnets förmåga att förhålla sig till kontroll och ägande. ”*Om autonomi, självständighet, inte uppnås utvecklas i stället en grundläggande känsla av skam*” (s.79) Här använder sig texten återigen av uppdelningen i motpolar. Antingen följer barnet det givna mönstret eller avviker det och utvecklar en grundläggande negativ känsla.

Den falliska fasen

I tre- fyraårsåldern infaller den falliska perioden. I den falliska perioden upplever barnet oedipala konflikter. Barnet förälskar sig i föräldern av det motsatta könet och föräldern av det egna könet blir en rival. För att den oedipala perioden ska kunna avslutas måste barnet ge upp sina föreställningar om att kunna behärska föräldern. Att tränga in i, erövra, undersöka och utforska är centralt för barnet i denna period. Både pojkar och flickor anses genomgå en fallisk period men på olika sätt.

Det är lätt att förstå att utvecklingen av sådana falliska behov kan vålla speciella problem för flickor, eftersom kvinnlighet till sin fysiska aspekt mera förbinds med en inåtriktad aktivitet än det manliga sökandet. Kvinnan har en livmoder som skall sökas upp, mannen har en fallos som ska tränga in i och söka upp. (s.82)

Texten konstituerar här skillnaden mellan flickan och pojken. Skillnaden legitimeras med biologiska argument, d.v.s. hur kvinnokroppen respektive manskroppen är konstruerad. Denna skillnad ges genom citatet konsekvenser även för pojkens och flickans sociala beteende.

Utveckling till manligt och kvinnligt

I texten ges ett stort utrymme för könsutvecklingen, då en mycket stor del av psykiska störningar, enligt texten, kretsar kring frågor om könstillhörighet, könsroller och könsidentitet.

Maskulina delar är inträngande, utåtriktade, försvarande; feminina delar är mottagande inåtriktade och vårdande. (s.85)

Texten konstrueras här kring motpoler. De manliga och de kvinnliga egenskaperna ska dock inte enbart förläggas till respektive biologiska kön. För en lyckad kvinno- och mansfrigörelse krävs att individen har tillgång till både de manliga och de kvinnliga egenskaperna, enligt texten. Flickan kan ta tillbaka en del av den förlorade modern genom att introjicera vissa av hennes funktioner. Moderlighet och kvinnlighet är egenskaper från modern som lever kvar i flickan. I puberteten utvecklar flickan en egen feminin identitet.

För flickan kan en trygg vetskap om att hon har ett inre rum, förmedlat genom modern, ge en stark självkänsla. (s.85)

Citatet hänvisar till flickans biologiska förutsättningar. Flickans grund till trygghet förstås således genom hennes fysiska uppbyggnad.

Hur pappan upplever och tar emot flickans uppvaktning och hennes feminina sidor får också en starkt styrande effekt på hennes senare trygghet i sin roll som kvinna gentemot män. (s.85)

De två citaten ovan visar på moderns och faderns olika roll för barnets utveckling. Båda föräldrarna är viktiga men på olika sätt. Om moderns feminina utveckling varit problemfylld eller om hennes bild av manlighet är nedlåtande kan flickans feminina utveckling kompliceras. Flickan kan då tidigt söka kompensation hos fadern. Flickan kan då utveckla pojkaktiga egenskaper såsom käcka känslöförnekande sidor där konkurrens och självhävdelse blir centralt.

Med denna grundhållning kan det senare uppstå svårigheter att leva i en kärleksrelation, eftersom hon aldrig accepterat sin kvinnoroll. (s.85)

Detta citat implicerar att en kärleksrelation bör bygga på givna könsroller för att kunna fungera tillfredställande. Pojken kan inte ta tillbaka mamman som identifikationsobjekt:

/.../ detta skulle i så fall kanske resultera i en homosexuell lösning. Idealiskt är då att en god fadersgestalt finns nära till hands. (s.86)

Citatet visar på att modern och fadern är olika och att identifikation med den ena eller den andra får följder. Ordet idealiskt måste tolkas såsom att detta identifikationsobjekt, d.v.s. fadern, är bäst för pojken. En identifikation med modern kan leda till en homosexuell lösning som sätts i motsats till den andra idealiska lösningen.

Då pojken inte har ett inre rum tvingas han rikta sig mot det yttre rummet för att få kontroll över detta. Pojkar som har en olöst längtan tillbaka till den tidiga mamman, kan utveckla hypermaskulinitet. Kvinnan som han som vuxen väljer, ska bekräfta de maskulina sidorna hos honom. Gör hon inte det kan denna man utveckla djupa depressiva sidor och även missbruk.

3.1.2 Störningar i föräldrabarnrelationen

Texten identifierar en rad störningar som kan uppstå mellan barn och deras föräldrar. För att ett barn ska utvecklas på ett sunt sätt är det i behov av kontinuitet.

Att ge barnet en ryckig och kastande spädbarnsperiod med många vårdnadshavare, okända barnvakter och miljöer där bristen på kontinuitet hindrar barnet från att ta in och pröva verklighetens gränser, kan försvåra dess karaktärsutveckling. (s.89)

Stora förluster anses också vara av central betydelse för barnets utveckling. Texten exemplifierar med att modern skulle försvinna under en lång period eller att barnet skulle läggas in på sjukhus utan dess föräldrar.

3.1.3 Homosexualitet

Cullbergs text beskriver homosexualitet som en beteendestrategi: ”*Den sexuella orienteringen är att betrakta som en beteendestrategi som utvecklats för att tillförsäkra minsta möjliga grad av ångest och mesta möjliga grad av lust*” (s.183). Många forskare har försökt bevisa att homosexualitet beror på uppväxten. Texten kritiserar detta förhållningssätt då det utgår ifrån den normativa uppfattningen om att homosexualitet är onormalt och således måste förklaras. Texten kritiserar uppfattningen om homosexualitet som något onormalt men poängterar dock denna sexualinriktningens biologiska onormalitet:

Rättigheten att accepteras som fullvärdiga människor är självklar. Däremot är det, enligt min uppfattning, svårt att betrakta homosexualitet som en biologisk normal sexualvariant, bl. a eftersom den utesluter reproduktionen, som är sexualaktens överlevnadsmål. (s.183)

Däremot syftar på meningen innan, att homosexuella ska accepteras som fullvärdiga människor. Meningen som följer sätts således till motsats till den första. Texten anlägger här ett biologiskt synsätt ur vilket homosexualitet anses vara onormal. Då homosexualiteten inte är reproduktiv är den inte normal i en biologisk bemärkelse.

Cullberg (2000) skriver att det inte finns några specifika förklaringar till varför människor blir homosexuella. I texten som följer radar han dock upp tre slags homosexuell problematik och avslutar varje stycke med vilka faktorer i barndomen som kan vara dess ursprung.

Den tidigt och totalt homosexuellt identifierade

Homosexualiteten upplevs som helt okomplicerad. Det som medför komplikationer är omvärldens attityder. Bakgrunden kan vara en tidig fixering i separationsindividuationsfasen. Dragningen till någon av samma kön förklaras i texten som en rädsla för det motsatta könet.

Den djupa, olösta symbiotiska kontakten med modern i förbindelse med en överväldigande kastrationsångest betingar hos den homosexuelle mannen en rädsla att uppslukas och förintas av det kvinnliga könsorganet. (s.184)

/.../förekommer det hos kvinnan en ambivalent underkastelse gentemot modern, som hon är symbiotiskt bunden till. Fadern känns främmande och hotfull. Den homosexuella upplevelsen blir således huvudsakligen ett symbiotisk modersökande med stor rädsla för det manliga genitalorganet. (s.184)

Båda citaten ger en förklaring till det homosexuella beteendet i något som är obearbetat i barndomen. Homosexualitet ses som en motsats till heterosexualitet. Citaten framhåller att homosexualitet i första hand utvecklas p.g.a. en rädsla och således inte p.g.a. en attraktion.

Den från början ambivalent homosexuellt identifierade

Heterosexuella relationer förekommer vanligen, men homosexualiteten står som ett hotande alternativ. Den homosexuelle är svårt plågad av skam och skuld. Depressioner och självmord är vanliga.

Bakgrunden till denna homosexuella problematik ligger lite senare i utvecklingen än för den föregående och hänger mera samman med den oidipala situationen. (s.184)

Texten avser här återigen att förklara varför homosexualiteten uppstår. Ansatsen att förklara homosexualiteten har tidigare i texten kritiserats för att utgå från den normativa uppfattningen att homosexualitet är något onormalt som måste förklaras.

Denna homosexuella problematik beskrivs som mer fadersidentifierad medan den föregående är en mer uttalad symbiotisk modersidentifikation med ett kvardröjande *passivt* beroende.

Pseudohomosexualitet

Med pseudohomosexualitet menas homosexuella rädslor eller fantasier som ofta är ett övergående neurotiskt utvecklingsdrag hos ungdomar i adolescensen. Denna inriktning är egentligen heterosexuell. Även här beskriver texten homosexualitet som något som uppstår p.g.a. olösta konflikter i barndomen:

Även här är det väsentligen oidipal problematik som är olöst och som förstärks i ungdomens sexuella letande och allmänna osäkerhet. (s.185)

3.1.4 Kvinnomisshandel

Texten förklarar kvinnomisshandel genom att fokusera på den enskilde misshandlande mannen. Orsaken hittas nästan uteslutande i mannens problem med sin maskulina självkänsla. Män med bristande maskulin självkänsla har ett starkt behov av att markera sin könstillhörighet och att deras kvinna ska stödja dem i detta. Om kvinnan uppträder på ett sätt som kränker mannens maskulinitet finns risk för att mannen tar till våld. Problem med den maskulina självkänslan har sina rötter i barndomen:

Dessa mäns egen moderskontakt har ofta varit otrygg och präglad av nyckfullhet samtidigt som fadern inte varit något gott identifikationsobjekt. (s.447)

Behandling

Båda parterna måste ta på sig ansvaret för att de varit involverade: den ena parten för att han slog och den andra parten för att hon lät sig bli slagen utan att lämna förhållandet. (s.449-450)

Den grundläggande behandlingen är individuella samtal och parsamtal. Kvinnomisshandel ses som något individuellt och relationellt mellan två parter. Båda bär ansvar för att relationen har utvecklats i den riktning den gjort.

3.1.5 Sammanfattning

Psykoanalysen är en individorienterad teori. Cullbergs text fokuserar på barnets utveckling. Den är deterministisk då barnets tidiga upplevelser anses få stor betydelsen för individens fortsatta liv. Barnets utveckling in i sin könsroll framhålls som väldigt central. Könens olikheter ses som något positivt då de kompletterar varandra. Modern och fadern har olika funktioner i ett barns utveckling. Centrala objekt är manligt, kvinnligt, separation och psykosexuell utveckling. Manligt och kvinnligt formuleras som varandras motsatser. Ett barns utveckling till en sund personlighet beror mycket på hur väl det lyckas anpassa sig i sin könsroll. Hur separationen från modern och fadern fungerar ses som centralt i ett barns utveckling. Diskursen som framträder i Cullbergs text fokuserar på familjeformationens konsekvenser för barnet. Det bärande subjekt kan tolkas som barnet, då dess utveckling sätts i centrum. Olika företeelser inom familjen analyseras utifrån vilka konsekvenser det får för barnets utveckling. Att fokusera på barnet är relevant i en deterministisk diskurs som utgår ifrån att barndomen till hög grad präglar en individs fortsatta liv.

3.2 Feminism

De feministiska texterna är hämtade från antologin ”*Feminism and families*”, redigerad av Lindeman Nelson (1997). De valda texterna behandlar familjen utifrån olika frågor. Det utgår alla från ett feministiskt perspektiv där makt och den rådande normen problematiseras. Jämlikhet mellan könen är en central fråga där familjen som institution spelar en viktig roll:

The family has long been regarded by feminists as an important location where sexual equality must be won. (s.13)

Synen på familjen har förändrats och diskuterats inom feminismen. Moller Okin (1997) diskuterar feminismens ambivalens kring familjen som institution i sin essä ”Families and feminist theory: Some past and present issues”. Då denna essä sätter den feministiska diskussionen om familjen i fokus, ser jag en fördel i att börja med denna text för att sätta in läsaren i det feministiska tankesättet.

3.2.1 “Families and Feminist theory” av Moller Okin

Moller Okins essä har som ansats att besvara följande frågor: Hur har feminismens nya fokus på skillnader mellan kvinnor förändrat feminismens syn på familjen och har den fokuseringen försvagat feminismens ståndpunkt i den bredare politiska debatten om familjevärderingar?

Texten är uppbyggd kring att bevisa hur den offentliga och den privata sfären hänger ihop. Orsaken till de könsbundna rollerna inom familjen återfinns i samhällets struktur. Manlighet och kvinnlighet ses i texten som sociala konstruktioner.

Texten beskriver feminism som att den har sett de flesta rådande familjeformerna i historien som destruktiva för kvinnans jämlikhet både i hemmet och i den offentliga sfären. Familjen har setts som destruktiv för kvinnan. Kvinnan förtrycks genom att det tas för givet att hon ska ta det största ansvaret för hemarbetet. Det arbete kvinnan utför i hemmet anses inte vara ett arbete då det inte är avlönat. Denna, kvinnans ”naturliga” roll i hemmet, har använts i århundrade för att berättiga inskränkningar av kvinnans civila och politiska rättigheter. Kvinnans ekonomiska beroende och underordning i familjen har också gjort henne sårbar för olika sorters utnyttjning - psykisk, sexuell och fysisk.

Feminismen har, enligt texten, kritiserat existerande familjeform men ändå inte propagerat för dess upplösande. De flesta feminister tror att en övergripande förändring av familjekonceptet – mindre exkluderande, mer jämlik och mindre idealiserad – har en viktig plats i framtiden.

And they (feminists, min anmärk.) argue that the achievement of such families will depend on substantial changes in all spheres of life. (s.14)

Här poängteras den nära sammanlänknings mellan offentlig och privat sfär. Familjen kan inte förändras om inte samhället genomgår en förändring. Texten definierar tre områden där feminismen har utmanat åtskillnaden av privat och offentligt sfär.

Samhällets maktobalans återspeglas i familjen

Även det privata livet omfattas av den maktobalans som råder mellan män och kvinnor i samhället. Feminismen har bidragit till att våld inom familjen inte längre betraktas som ett privat problem. Våld inom familjen är ett allvarligt problem som samhället måste agera mot.

There is now no doubt that family violence and sexual abuse, as they affect both wives and children, are closely connected with differentials of power and dependency between the sexes. (s.18)

Citatet framhåller att våld inom familjen är en konsekvens av ojämlika maktförhållanden. Våld inom familjen beskrivs således som ett strukturellt problem. Citatet innehåller en stark

formulering då det påstår att det inte ”längre råder något tvivel”. Denna formulering förstärker känslan av att detta strukturella synsätt är universellt och sant.

It is impossible to claim, in the light of current evidence, that families are nonpolitical in the sense that power is an insignificant factor in them. (s. 18)

Citatet beskriver återigen familjen som en politisk institution som bygger på makt.

Den offentliga sfärens makt över den privata sfären

Den offentliga sfären har makt att bestämma hur familjen ska utformas. Lagstiftningen bestämmer vilka som får bilda familj och ger även grundstrukturen för hur familjen ska se ut.

”The question is not whether, but how it (den offentliga sfären min anmärk.) intervenes”
(s.18)

Texten ger ett flertal exempel på hur den offentliga sfären reglerar människors privatliv. Citatet illustrerar textens övertygelse om att den offentliga sfären reglerar den privata.

Socialisering av barnen

En av familjens uppgifter i samhällstrukturen är att socialisera barnen till respektive könsroll. Föräldrarnas könsroller, vilka skapas och återfinns i den rådande samhällsstrukturen, övertas av barnen. Denna socialisering till respektive könsroll fortsätter sedan i de andra institutioner som barnet kommer i kontakt med.

/.../ for exemple, women’s typically lower pay reinforces the ”rationality”, in most twoparent families, of the mother’s being the primary child-rearer, which continues the cycle of gender inequality between the sexes. (s.18)

Att modern är den främsta vårdnadsgivaren när barnet är litet anses ha sin förklaring i den ojämlika arbetsmarknaden. Att kvinnan är den främsta vårdnadsgivaren anses ligga till grund för ojämlikheten mellan könen.

Är feminismen till för alla kvinnor ?

Den kritik mot familjen som här har presenterats, har enligt texten, kritiserats av andra feminister för att den utgår ifrån den vita heterosexuella medelklasskvinnans situation. Kvinnor är inte nödvändigtvis lika för att de är kvinnor. För svarta kvinnor, arbetarklass-

kvinnor, ensamstående kvinnor och lesbiska har familjen en annan betydelse än för vita heterosexuella medelklasskvinnor. Texten argumenterar dock för att alla kvinnor har något att vinna på att myten om åtskillnaden mellan den privata och den offentliga sfären avslöjas, trots deras inbördes olikheter. Då denna myt avslöjas ifrågasätts arbetsdelningen och de stereotypa könsrollerna, vilket alla kvinnor tjänar på.

./.../ all feminists, white as well as black, want to retain the family but to reject its "rigid and demeaning sex roles". (s. 20)

Citatet framhåller könsrollerna som något förtryckande som ska motarbetas. Texten ger exempel på hur även andra än den vita heterosexuella medelklasskvinnan kan vinna på att avslöja myten om åtskillnaden mellan privat och offentlig sfär och således i förlängningen även de stereotypa könsrollerna. Homofobin bygger delvis på en rädsla för att homosexualiteten hotar könsrollerna. Homosexuella föräldrar kritiserar utifrån föreställningen att ett barn behöver både en mamma och en pappa.

But if mothers and fathers were much more similar to each other than most are now in how they relate to children (and to each other), why should it matter whether a child in a two-parent family has two male parents, two female parents, or one of each sex? (s.21)

Texten visar här på hur de stereotypa könsrollerna diskriminerar homosexuellt föräldraskap. Könsrollerna uppfattas inte som något av naturen givet utan som en konstruktion som skulle kunna förändras. Förändrade könsroller innebär en större frihet för människor att leva som de vill och ger större utrymme för en acceptans av olika familjekonstellationer.

3.2.2 "The myth of the traditional family" av Nicholson

I essän "The myth of the traditional family" diskuterar Nicholson (1997) hur normen om kärnfamiljen konstrueras. Texten utgår ifrån att de kategorier vi har för världen påverkar vårt sätt att tänka. Kategorierna som existerar för familjen är den traditionella familjen och den alternativa. Texten är uppbyggd kring att bevisa att den verklighet som döljer sig bakom kategorierna inte överrensstämmer med kategoriernas benämning. Nicholson (1997) menar att uppdelningen av dessa kategorier får människor som lever i andra familjekonstellationer än den s.k. traditionella att skämmas och känna att de lever på fel sätt.

./../ the distinction between the "traditional" and the "alternative" family functions not descriptively but normatively, legitimizing certain family types over others on basis of dubious historical assumptions (s. 28)

Åtskillnaden mellan familjetyperna avser att legitimera den ena familjetyper framför den andra. Citatet visar på textens syn på normalitet. Normer skapas inte utifrån givna sanningarna, utan utifrån ett intresse att legitimera något framför något annat. Det normalas existens förutsätter att det finns något onormalt.

Med den traditionella familjen menas den heterosexuella kärnfamiljen d.v.s. en mamma och en pappa som bor tillsammans med sina gemensamma biologiska barn. Då denna familjekonstellation historiskt sett är ganska ny argumenterar dess företrädare att basen för kärnfamiljen är den utökade familjen, vilket innebär att även släkten inräknas i familjen. Historisk sätt är dock inte den utökade familjen heller särskilt gammal.

While there is a good deal of debate within the field of family history about how far back the nuclear family extends and about what type of family form immediately preceded it, no one credits any family form as universal. (s.29)

Texten använder sig här av den familjehistoriska debatten för att visa att ingen familjetyper är universell eller kan kallas för traditionell. Texten använder sig sedan av historiska argument för att visa att dagens traditionella familj är modern och inte alls traditionell. Kärnfamiljen med en hemmavarande fru blev en symbol för medelklassen på 1950-talet. De fattigare klasserna hade inte råd med att leva i denna familjeform.

./../ the homogeneity of class that was coming to dominate much of the consciousness of the period, created a new belief in the universality and/or superiority of a certain narrow conception of family life. (s.35)

Här anlägger texten ett klassperspektiv. Medelklassen ses som den normativa och då den börjar formera sig i kärnfamiljer blir det denna familjeform som anses vara den normala och även den universella. Det som kallades för den traditionella familjen på 1950-talet har förändrats. Texten exemplifierar med kvinnans förvärvsarbete. I 1950-talets traditionella familj arbetade inte kvinnan, vilket hon ofta gör idag.

Similarly, as long as both partners are heterosexuals, the families of working wives are considered "traditional". The criteria defining a "traditional" family have changed. (s. 35)

Att vad som kallas för den traditionella familjen förändras används i texten som ett argument för att den traditionella familjen inte är traditionell utan endast kallas det för att legitimera kärnfamiljens universalitet. Innehållet i begreppet kärnfamilj förändras så att majoriteten av existerande familjer ska kunna inrymmas i detsamma. På så sätt bibehåller kärnfamiljen sin universalitet.

Whitout such discounting, too few contemporary families would be “traditional” and the label itself would become dangerously irrelevant.
(s.36)

Citatet illustrerar att begreppet kärnfamilj förändras för att kärnfamiljen ska förbli den mest förekommande familjekonstellationen. Det är, enligt texten, dock inte alla familjetyper som får inrymmas under begreppet kärnfamilj. Ett exempel på en familjekonstellation som inte accepteras som kärnfamilj är den homosexuella familjen, trots dess likheter med kärnfamiljen. Den homosexuella familjen inkluderar ibland även barn som relaterar sig till de vuxna på samma sätt som i kärnfamiljer. Den homosexuella familjen ser dock annorlunda ut på ytan.

Since family forms created within these new context tend often to “look like” the 1950s model, it is easier for many to assimilate them to that model and thus think of the as “traditional”. (s.36)

Här är ytterligare ett exempel på hur texten utgår ifrån att människor tänker efter givna kategorier och förstår världen utifrån dem. Även om en grupp människor inte är en kärnfamilj utgår vi ifrån att den är.

Texten argumenterar för att diskussionen om olika familjekonstellationer måste frångå kategoriseringen av den traditionella och den alternativa familjen. Diskussionen borde istället fokuseras kring familjekonstellationernas konsekvenser för olika människor. Texten illustrerar denna diskussion genom att beskriva två olika familjekonstellationer. Båda familjekonstellationerna har fördelar och nackdelar. Texten framhåller inte den ena på bekostnad av den andra, utan använder sig av de båda exemplen för att påvisa att olika familjekonstellationer har olika konsekvenser för olika människor.

Den ena familjekonstellationen återfinns i ett svart samhälle i USA. Familjekonstellationen är anpassad efter dess ekonomiska förutsättningar. Individerna i detta samhälle är beroende av

ett stort nätverk. Mellan medlemmarna återfinns ett stort utbyte av varor. Hushållen har elastiska gränser som förändras vid arbetslöshet, början eller slutet på en sexuell relation eller vänskap. Hushållen är ofta organiserade kring kvinnan. Män, såsom bröder, pojkvänner och makar cirkulerar över tid. Fördelen med denna familjeform är att den skapar ekonomisk trygghet för människor med mycket knappa ekonomiska resurser. Nackdelen är att den aldrig har möjlighet att spara resurser för större investeringar då den försörjer ett så stort antal människor. Denna familjekonstellation motverkar giftermål och kontrakt som syftar till långa romantiska relationer. Sådana kontrakt uppfattas som hot mot viljan att dela med sig av resurserna. Barnen har således ofta inte så långa relationer med deras fäder som är normen i den västerländska kärnfamiljen. Dessa barn har dock ofta långa relationer med andra män såsom t ex morfäder och morbröder. Att familjens gränser är elastiska kan skapa en känslomässig otrygghet för dess medlemmar.

Den andra familjekonstellationen som texten exemplifierar med är kärnfamiljen. I dagens kärnfamilj arbetar oftast båda makarna. Många studier pekar på att kvinnan ändå tar oproportionerligt stort ansvar för hemmet. Att kärnfamiljen är liten lägger stor känslomässig och psykisk börda på dess medlemmar. Om ett barn blir utnyttjat är insynen för andra vuxna liten. Kärnfamiljen är också pressande för de vuxna då de förväntas tillfredställa sin partners behov av kärlek och passion. Denna press kan leda till skilsmässa. Då kärnfamiljen är en sluten ekonomisk enhet får en skilsmässa ofta finansiella svårigheter för åtminstone den ena partnern. Fördelarna med kärnfamiljen är att dess begränsade omfång skapar intimitet mellan medlemmarna. Om intimitet och kärlek råder kan kärnfamiljen vara väldigt tillfredställande för dess medlemmar. Då kärnfamiljen inte har krav på sig att försörja fler än sina medlemmar ger den möjlighet till att spara resurser för investeringar, t ex husköp eller college för barnen.

Texten visar på både fördelar och nackdelar med båda familjekonstellationerna för att peka på vikten av att uppmärksamma hur olika familjesystem fungerar istället för att dela in dem i ett traditionell och ett alternativt fack. Uppdelningen i kategorier får konkreta konsekvenser för de olika familjekonstellationerna, då lagar och institutioner konstrueras enligt uppfattningen om att den rådande familjestrukturen är kärnfamiljen.

3.2.3 ”Babystrike” av Prudy

I essän ”Babystrike” diskuterar Prudy (1997) moderskapet. Hon anser att samhället glorifierar moderskapet och att pressen på kvinnan att föda barn är en av nycklarna till kvinnoförtrycket.

Texten visar på att feminismen tidigare sysslade med kritik av familjen men att den alltmer har övergått till att diskutera sexuella trakasserier, arbetsplatsmiljöer och pornografi. Prudy (1997) frågar sig om feminismen har grävt ner frågan om familjen för att den är för hotande mot samhället i stort. Då även feministerna tar för givet att kvinnor ska ha barn finns det ingen röst som berättar för kvinnor att livet kan vara tillfredställande och t o m mer tillfredställande utan barn.

Texten visar på hur kvinnan förväntas att föda barn och sedan ta hand om dem. Dessa krav gör att det blir svårare för kvinnan att kämpa för en genuin jämställdhet då hennes fokus blir att ta ansvar för barnen:

How can women energetically fight the entrenched sexism in society and pursue positions of power and prestige if their time and energy is mostly taken up with children's needs, needs that cannot and ought not to be ignored? (s. 72)

Moderskapet ses som ett hinder för kvinnans frigörelse. Texten lanserar uppfattningen om att moderskapets konsekvenser för kvinnan diskuteras för lite.

3.2.4 Sammanfattning

Det feministiska perspektivet är en maktanalys. Makt är centralt i hur samhället och så även familjen är uppbyggd. De feministiska texterna anlägger ett strukturellt synsätt vilket innebär att samhällsstrukturen och familjestrukturen inte är oavhängiga av varandra. Den könsordning som återfinns i samhället är även en bas i den enskilda familjen. Texterna behandlar makt på olika nivåer. Dels det ojämlika maktförhållandet mellan man och kvinna inom familjen och dels den tvingande samhälleliga makt som utgör normen som bestämmer hur människor ska leva. De centrala objekt som kan identifieras i texterna är struktur, könsroller, makt och arbetsdelning. Det bärande subjektet i den feministiska diskursen som framträder i texterna är kvinnan. Den vetenskapliga disciplinen feminism uppkom som ett svar på en alltför mansorienterad forskning, som var för män, av män och om män. Feminismen syftar till att ge kvinnan en röst. Den västerländska feminismen har kritiserats för att endast ge den vita heterosexuella medelklasskvinnan en röst. Det är en viktig diskussion inom feminismen, men mitt utrymme här tillåter mig inte att sväva ut i denna diskussion. Vilken sorts kvinna som är subjekt i den feministiska diskursen utelämnas således i denna uppsats. Feminismen syftar dock inte till att enbart göra kvinnan till subjekt. Den feministiska analysen är en maktanalys

som syftar till att klargöra hur hierarkier upprätthålls och vem som har makten att definiera vad som är normalt. Feminismens subjekt kan således även vara andra förtryckta grupper. I texten ”The myth of the traditional family” kan t ex den homosexuella familjen vara ett subjekt då den kommer till tals i motsättning till den traditionella familjen.

3.3 Senmodern sociologi

Det moderna samhället är det samhället som växte fram i och med industrialismen. Dagens samhälle är en vidareutveckling av industrialismen. Vissa teoretiker hävdar att vi idag befinner oss i det postindustrialistiska samhället medan andra hävdar att dagens samhälle fortfarande är präglad av industrialism och de samhällsklasser som industrialismen förde med sig. Den senmoderna sociologins utgångspunkt är att vi inte har lämnat det moderna industri-samhället men att många faktorer och förutsättningar för människan och samhället har förändrats sedan industrialismens födelse, därav benämningen senmodern. Den senmoderna sociologin studerar människan i hennes samhällsliga kontext. Giddens (1995) har intresserat sig för intimitet och relationer i det senmoderna samhället. Hans teori syftar till att förklara intimitetens plats i det senmoderna samhället. Han visar på hur människors kärleksrelationer har utvecklats från äktenskapets livslånga status till mer föränderliga och jämlika relationer. I hans teori återfinns en diskussion om kvinnans frigörelse. Kvinnans frigörelse möjliggör dagens mer jämlika relation. Då familjen inte längre fungerar som en ekonomisk enhet med mannen som familjeförsörjare blir dess medlemmar mer autonoma och fria att lämna relationen. Familjens och relationernas utveckling följer således samhällstrukturens förändring i stort. Giddens´ teori fokuserar mycket på den vuxna kärleksrelationen. Jag anser att hans teori är intressant i diskussionen om hur familjebegreppet kan definieras, då han menar att den rena relationens etik även påverkar relationen mellan föräldrar och barn och släktskap i stort. Silva & Smart (1997) menar att Giddens utelämnar föräldrabarnrelationen i sin teori. De vidareutvecklar Giddens´ teori till att behandla hela familjbegreppet.

3.3.1 ”Intimitetens omvandling” av Giddens

Giddens´ (1995) beskriver den rena relationen som den moderna samvaroformen. Texten är uppbyggd kring att följa utveckling från den romantiska kärleken till dagens rena relationer där mannen och kvinnan är mer jämlika. Vidare visar texten på hur den rena relationen påverkar hela privatlivets etik.

Den romantiska kärleken

Den romantiska kärleken bygger på att idealisera en annan person och föreställningen om att relationen ska vara för evigt. Tidigare varade också äktenskapet oftare för evigt. Äktenskapet upprätthölls inte endast p.g.a. romantik utan även p.g.a. arbetsdelningen mellan könen:

Ändå kunde ett effektivt, om än inte särskilt tillfredställande äktenskap, hållas vid liv genom arbetsuppdelningen mellan könen, där makens domän var lönearbete, och makans hemmet. (s. 48)

Texten visar här på att äktenskapet inte alltid hölls ihop p.g.a. makarnas vilja utan ofta p.g.a. den samhällseliga struktur som innebar en arbetsdelning där kvinnan var ekonomiskt beroende av mannen.

Den rena relationen

Giddens (1995) menar att det har skett en omstrukturering av intimiteten från den forna romantiska kärleken med det livslånga äktenskapet till den rena relationen. Giddens´ (1995) beskriver den rena relationen som en ” /.../ situation där en social relation etableras för sin egen skull, d.v.s. på grundval av vad var och en kan få ut av ett förhållande med den andra, och som vidmakthålls endast i den mån relationen av båda parter anses ge så mycket tillfredsställelse att de vill behålla den” (s.58)

Den rena relationen ses i texten som en fortsättning och en vidareutveckling av den romantiska kärleken. Den rena relationen är mer demokratisk då båda parter kan lämna den om den inte längre fungerar tillfredställande. Genom att mynta begreppet ”den rena relationen” frångår texten maktanalysen. I dess beskrivning av den romantiska kärleken framkommer att kvinnan har svårare än mannen att lämna äktenskapet p.g.a. hennes ekonomiska beroende.

Äktenskapet har för många befolkningsgrupper - men absolut inte för alla - svängt i riktning mot den rena relationens form, med många påföljande konsekvenser. Den rena relationen är alltså en allmän omstrukturering av intimiteten. (s.58)

Detta citat gör gällande uppfattningen om att den rena relationen existerar och har förändrat verkligheten för dagens relationer.

Sammanflödande kärlek

Den romantiska kärlekens ideal ifrågasätts genom kvinnans strävan efter autonomi. Den sammanflödande kärleken är i motsättning till den romantiska inte förutsättningslös. Den är inte för evigt utan förutsätter ett aktivt deltagande av båda parter.

Våra dagars samhälle, präglad av separationer och skilsmässor, kan i det perspektivet ses som en följd av, snarare än en orsak till, den sammanflödande kärlekens framväxt. (s.60)

Skilsmässor ses i citatet som en följd av den sammanflödande kärlekens framväxt. Den sammanflödande kärleken är en konsekvens av kvinnans kamp för autonomi. Citatet visar således på skilsmässan som en ingrediens i kvinnans frigörelse. Texten beskriver hur den romantiska kärleken har inneburit en maktobalans mellan könen.

Kvinnors dröm om den romantiska kärleken har alltför ofta slutat med en obeveklig underkastelse i hemmet. (s.61)

Detta citat visar återigen hur texten framställer den romantiska kärleken som ojämlig. I motsats till denna sätts den sammanflödande kärleken: ”Den sammanflödande kärleken förutsätter ett jämlikt känslomässigt utbyte” (s.61). Den sammanflödande kärleken är inte nödvändigtvis monogam och har inte något specifikt samband med heterosexualitet. Den romantiska kärleken komplex har varit inriktad på det heterosexuella paret. I den rena relationen är partners sexualitet bara en av många faktorer som görs till föremål för förhandling.

Föräldraskap och den rena relationen

Intimitetens omvandling handlar inte bara om sex och kön utan även om en grundläggande förändring av hela privatlivets etik. Släktskap sågs tidigare som något av naturen givet. Det finns en allmän uppfattning om att släkten har trasats sönder och att kärnfamiljen har lämnats ensam kvar. Giddens´ (1995) menar dock att i dagens samhälle, som är präglad av skilsmässor, alstrar kärnfamiljen hela tiden nya släktband. Släktskap som tidigare var en självklar grund för tillit måste idag förhandlas fram. Även relationen mellan föräldrar och barn påverkas av den rena relationens komplex. Det finns en tydlig maktobalans mellan det lilla barnet och föräldern, då barnet är beroende av föräldern. Barnet kan inte bryta sig loss ur relationen. Texten visar på hur relationen mellan det lilla barnet och föräldern närmar sig den rena relationen genom att exemplifiera med uppfostringsböcker. Dessa har gått ifrån att förespråka

föräldraauktoritet till att uppmuntra till starka känslomässiga band till barnen. På detta sätt växer relationens kvalité med tonvikt på intimitet istället för föräldraauktoritet. Texten visar här hur moderskapet har förändrats i relation till allmänna uppfattningar i samhället:

Moderskapet som social uppfinning förebådade och konkretiserade föreställningen att modern borde utveckla en kärleksfull relation till barnet, en relation som lägger särskild vikt vid barnets behov. (s.91)

Citatet visar på uppfattningen om att moderskapet inte är av naturen givet utan hela tiden definieras i en social kontext. Då barnet blir äldre och mindre beroende blir dess relation till föräldern mer lik den rena relationen. Texten pekar här på hur barn väljer att upprätthålla sin relation med föräldrarna. Relationens kvalité är en viktig faktor för om barnet är berett att ställa upp för föräldrarna.

Men liksom andra relationer är den mellan föräldrar och barn en relation som individen måste bryta sig loss ur; om också, normalt sätt, inte av det skälet att den upplöses på samma sätt som en vuxen kärleksrelation. (s.96)

Kvinnomisshandel

En stor del av det manliga våldet beror alltså numera på osäkerhet och otilträcklighet snarare än en obruten fortsättning av det patriarkala herraväldet. Våld är en destruktiv reaktion på det tynade kvinnliga medagerandet. (s. 111)

Texten befäster här uppfattningen om att samhället är på väg att frångå sin patriarkaliska struktur. Männens våld mot kvinnan är ett svar på att kvinnan har flyttat fram sin positioner och gjort sig mindre beroende av mannen.

Homosexualitet

Men eftersom det traditionella äktenskapet håller på att försvinna, fungerar homosexuella här som pionjärer, som det främsta ledet av vardags-experimentatorer. De har sedan ganska lång tid upplevt vad som nu mer och mer håller på att bli vardagsmat för heterosexuella par. (s.122)

Homosexuella ses i texten som pionjärer då deras relationer mer liknar den rena relationen. De faktorer av könsbundna ojämlikheter som återfinns hos heterosexuella par existerar inte hos homosexuella par. Den homosexuella relationen har länge varit en arena för förhandling.

Kön och demokratisering av privatlivet

Om vi godtog principen att vart och ett av könen är vad det andra inte är, skulle den manliga och kvinnliga sexualiteten passa ihop utan problem. Så enkel och klar är emellertid inte verkligheten /.../ (s.112)

Texten utgår ifrån att könen inte är varandras motsats. Barn socialiseras in i könsroller. Moderns dominans i uppfostran ligger till grund för utvecklandet av könsskillnader. Texten anlägger även ett maktperspektiv på könsrollerna. Vårt samhälle präglas av ett fortsatt patriarkalt herravälde. Den könsbaserade arbetsdelningen lever vidare.

Men i den mån den manliga makten bygger på kvinnors eftergivenhet och ekonomiska och emotionella tjänster som kvinnor förser män, med, är den nu hotad. (s.118)

Citatet är ytterligare ett exempel på hur texten visar på uppfattningen om att patriarkatet är överspelat eller i varje fall hotat. Demokratiseringen av det offentliga livet var till en början främst ett manligt projekt. I demokratiseringen av privatlivet spelar dock kvinnan huvudrollen. Den rena relationen förutsätter demokrati och jämlikhet. I heterosexuella relationer föreligger vissa hinder, såsom ekonomiska och psykologiska skillnader, för att uppnå jämlikhet.

De förändringar som bidragit till omvandlingen av den personliga miljön har redan hunnit en bra bit på väg, och bidrar till utvecklingen mot förverkligandet av demokratiska kvalitéer. (s.162)

Texten visar här på uppfattningen om att skillnaderna och maktbalansen mellan könen har förändrats. Förändringen ses som något positivt och en bas för utvecklandet av demokrati. Texten framhåller att autonomi för bägge parter i ett förhållande är grundläggande för att jämlikhet och den rena relationen ska kunna uppnås.

Autonomi bidrar också till att skapa de personliga gränser som är nödvändiga förutsättningar för ett framgångsrikt hanterande av relationer. (s.163)

Då parterna inte är beroende av varandra har de möjlighet att påverka relationens utformning och även dess längd. Kärnan i den rena relationens ideal är just detta, individens förmåga att delta i bestämmandet över relationens villkor.

3.3.2 ”The new practices and politics of family life” av Silva & Smart

Silva & Smart (1999) vill genom sin antologi bygga vidare på Giddens´ teori om familj och intimitet. De anser att Giddens teori om intimitet har en begränsning som familjeteori, då den alltför lite behandlar barnens relationer och situation. Giddens´ teori beskriver familjen som en självreflekterande agent, som aktivt interagerar med det omgivande samhället. Familjen är inte ett passivt objekt för vidare samhällsstrukturer, men inte heller ett subjekt oberoende av det omgivande samhället.

Texten tar sin utgångspunkt i den moraliska och epistemologiska debatt som pågår om familjen. Debatten rör definitionen av familjen, där den ena sidan definierar familjen som heterosexuell och baserad på äktenskap och sammanboende. Denna familjs huvudmål är att uppfostra barnen och att vara oberoende av statligt stöd. Den andra sidan av debatten menar att familjen kan se ut på olika sätt och inte alls behöver baseras på äktenskap och sammanboende. Denna uppfattning utgår ifrån att familjen är föränderlig och förväntas förändras. Familjen antas förändras i relation till större sociala förändringar i samhället. Silva & Smart (1999) ansluter sig till den senare definitionen. De menar att det finns en inkongruens mellan föreställningen om hur familjen ska leva och hur den egentligen lever. För att verkligheten och föreställningen ska kunna närma sig varandra är det viktigt att ta förändringar på allvar istället för att se förändring som något farligt. Texten analyserar familjen utifrån tre vinklar, den politiska retoriken, de olika familjepraktikerna och den existerande normen för hur familjen ska vara och se ut.

Den politiska retoriken

It is therefore, part of our argument that policy formulation needs to be more open to diversity, rather than, as Blair would have it, focusing on strengthening the family which inevitably means prioritizing the conjugal heterosexual couple and their children. (s.4)

Texten problematiserar det faktum att kärnfamiljen framhålls som den eftersträvansvärda familjeformen. Kärnfamiljen favoriseras på politisk nivå vilket ger konsekvenser för andra familjeformer som inte kan förlita sig på statligt stöd i samma utsträckning som kärnfamiljen.

While there is a widespread consensus that society is undergoing a process of rapid and radical change, political rhetoric tends to claim that the family is an institution which must not change. (s.2)

Texten pekar här på att normen om kärnfamiljen är väldigt stark. Kärnfamiljen ska förbli opåverkad av ekonomisk förändring, marknadskrafter och fungera som en symbol för stabiliteten. Texten argumenterar för uppfattningen att familjen förändras i takt med att samhället förändras. Denna förändring framställs som ofarlig och som någonting politikerna måste anpassa sig efter.

De nya familjepraktikerna

Förutsättningarna för familjen har förändrats, enligt texten. Det ekonomiska systemet har förändrat familjepraktiken, då kvinnan gick ut i förvärvsarbetet. Kvinnan har fått en möjlighet att göra karriär på egen hand. Kvinnan behöver inte längre gifta sig till en titel. Kvinnans autonomi gör det också lättare för henne att lämna ett "dåligt" äktenskap. Familjen blir på så sätt föränderlig över tid. Familj har alltmer kommit att betyda den subjektiva meningen av intima bindningar snarare än blods- och äktenskapsband. Att familjeformen förändras innebär inte att värdet av omhändertagande överges. Den enskilda familjens upprätthållande beror på dess medlemmar. Silva & Smart (1997) skriver att människor idag snarar "gör" än "är" en familj.

Den normativa föreställningen om familjen

Texten argumenterar för att skammen som är förknippad med att leva i någon annan familjekonstellation än kärnfamiljen måste försvinna. I dag läggs skam på ensamstående mödrar, arbetande mödrar och homosexuella familjer. Dessa familjekonstellationer beskylls för att underminera den "ordentliga" familjen.

It (retoriken, min anmärkning) does not understand that the idealized nuclear family simply cannot work, either across the whole of the life course or on a universal basis, any more (if it ever did of course). (s.12)

Kärnfamiljen kan inte lösa alla problem, enligt texten. Texten är kritisk till den propaganda som syftar till att stärka kärnfamiljen och menar att det är viktigare att stärka det ekonomiska och kulturella stödet för omvårdnad.

3.3.3 Sammanfattning

Sociologin studerar människan i hennes samhälleliga kontext. Den senmoderna sociologin fokuserar på kvinnans frigörelse som den faktor som möjliggör mer demokratiska relationer och familjebildningar. Samhällstrukturen är fortfarande patriarkalisk men vi börjar närma oss

en postpatriarkalisk samhällstruktur där individen har större frihet att bilda den familjeform som passar individen bäst. De strukturella samhälleliga förändringarna ligger till grund för ett mer demokratiskt privatliv. De centrala objekten är intimitet, demokrati, förändring och autonomitet. Demokrati och intimitet är konsekvensen av en större jämlikhet mellan könen. Att familjemönster och könsroller förändras anses vara något positivt som ligger till grund för demokrati och individers autonomitet. Att familjemönsterna förändras ses som en naturlig följd av förändringar i samhällstrukturen. De bärande subjekten som får komma till tals i texterna är de ”nya” familjekonstellationerna och de ”nya” relationerna. I båda texterna ses de nya familjekonstellationerna som en naturlig följd av förändringar i samhällstrukturen. Förändringen framhålls som positiv då den är mer demokratisk.

4. DISKURSERNAS KONFLIKTYTOR

Genom min analys av texterna har jag presenterat tre olika familjediskurser. De tre diskurserna diskuterar familjen utifrån olika utgångspunkter. Alla vill de göra sin bild av familjen gällande. De tre diskurserna utgör en familjens diskursordning, där varje diskurs kämpar för sin definition av familjebegreppet. Det finns ytor av samstämmighet men också konfliktytor där diskurserna inte kommer överens. Jag har funnit tre områden där diskurserna erbjuder olika tolkningar av familjen, dess funktion och dess inneboende förutsättningar. Jag har nedan valt att använda mig av begreppen den psykoanalytiska, den feministiska och den senmoderna sociologins diskurs då jag jämför de olika diskurserna som har framträtt i analysen av texterna. Jag är medveten om att texterna inte representerar hela den vetenskapliga disciplinen. De är dock exempel tagna från de tre olika vetenskapliga disciplinerna som visar hur familjebegreppet konstrueras på olika sätt utifrån dessa olika synsätt.

4.1 Samhälle och familj

De tre diskurserna skiljer sig åt i sina sätt att placera familjen i dess omgivande samhällsstruktur. Den psykoanalytiska diskursen är individorienterad. Förståelsen kring hur en familj fungerar och inte fungerar utgår ifrån hur relationerna mellan människorna inom familjen fungerar. Familjens funktion är att vara en känslomässig reserv för dess medlemmar och att stå för barnens uppfostran. Familjens plats i samhället är inte ett ämne för diskussion. Diskursen centreras kring att analysera de olika relationernas betydelse för familjemedlemmarnas utveckling. I motsats till den psykoanalytiska är den feministiska diskursen strukturellt orienterad. Familjen förstås som en produkt av den omgivande samhällsstrukturen. De

ojämlikheter som råder mellan könen i samhället återfinns i familjen. Samhället och familjen går inte att analysera utan varandra. Den senmoderna sociologins diskurs anlägger också ett strukturellt synsätt. Förändringarna i familjemönsterna följer samhällets utveckling mot ett jämlikare samhälle. Samhället påverkar familjen men familjen påverkar även samhällets utformning. Den senmoderna sociologins diskurs utgår ifrån att samhället har blivit jämlikare. Ett jämlikare samhälle innebär större frihet för dess medlemmar att själva välja vilken familjekonstellation de vill leva i. Den senmoderna sociologins resonemang innebär i dess förlängning att ju jämlikare samhället blir, ju mindre påverkar samhällstrukturen människans val och intima liv. Den feministiska och den senmoderna sociologins diskurs skiljer sig åt i sin analys av det patriarkaliska samhället, då den feministiska diskursen inte anser att patriarkatet håller på att överges. Patriarkatets uttrycksform varierar men dess makt är orubbad.

4.1.1 Makt

Den feministiska diskursen bygger på en maktanalys. Här skiljer sig den från den senmoderna sociologins diskurs, som alltmer har frångått maktanalysen då den hävdar att relationen mellan människor alltmer liknar den rena relationen där båda parter har möjlighet att lämna relationen. Den senmoderna sociologins diskurs utelämnar inte maktfrågan utan tar den i beaktning i diskussionen om hur samhället blir allt jämlikare. Diskursernas syn på patriarkatets varaktighet får konsekvenser för deras förhållningssätt till de båda könen roller och för deras beskrivningar av olika fenomen i familjen. Den psykoanalytiska diskursen behandlar inte maktfrågan, utan fokuserar på individens förmåga att relatera sig till varandra. Individernas relationer problematiseras inte utifrån ett maktperspektiv utan utifrån deras psykologiska förutsättningar.

4.1.2 Normalitet

I den feministiska diskursen är normalitet ett centralt begrepp. Vad som uppfattas som normalt är en social konstruktion, vilket innebär att vår kunskap om vilka familjekonstellationer som är normala inte är en avspeglning av verkligheten utan någonting som vi fått lära oss. Vårt sätt att kategorisera människor i normala och icke-normala får konkreta sociala konsekvenser. Normaliseringsprocessen syftar till att upprätthålla det hierarkiska samhället. Samhällets fortlevnad legitimeras genom att påvisa dess normalitet, som enligt den feministiska diskursen är konstruerad. Den psykoanalytiska diskursen diskuterar inte hur normalitet skapas utan använder begreppet normal för att beskriva den heterosexuella familjen. Dess normalitet legitimeras med biologiska argument.

4.2 Familjen inifrån

Diskurserna skiljer sig åt i sin diskussion om familjens rollfördelning och dess konsekvenser. De har också olika sätt att analysera ansvarsfrågan inom familjen

4.2.1 Könroller

Den psykoanalytiska diskursen uppehåller sig mycket vid diskussionen om barnets utveckling till dess respektive könroll. Utvecklingen, vilken enligt diskursen beror på barnets fysiska uppbyggnad, beskrivs väldigt olika för flickan och pojken. Att flickan blir mer intim och känslomässig beror på att hon har livmoder som ska sökas upp. Pojkens mer utåtagerande beteende beror på att han har en fallos som ska söka upp. Kvinnans och mannens olika kroppar ligger således till grund för könrollernas utformning. Att barnet accepterar och socialiseras till respektive könroll är viktigt för dess kommande liv och relationer. De givna könrollerna problematiseras inte utan framställs som något av naturen givet och något positivt för båda könen. Den senmoderna sociologiska och den feministiska diskursen menar att könrollerna skapas genom social konstruktion. Båda anser att de stereotypa könrollerna är förtryckande för både mannen och kvinnan. Den senmoderna sociologins diskurs fokuserar kvinnans frigörelse från sin traditionella könroll. Könrollerna håller på att förändras till mer jämlika och demokratiska i takt med kvinnans frigörelse. Även den feministiska diskursen förespråkar en förändring av könrollerna. Dess utgångspunkt är dock att de ojämlika könrollerna finns kvar. Könrollernas utseende har kanske till en del förändrats då kvinnan idag förvärvsarbetar i allt högre grad, men dess maktobalans är lika stor. Kvinnan tar fortfarande det allra största ansvaret i hemmet och tjänar generellt mindre än männen.

4.2.2 Föräldraansvar

Diskursernas tolkningar av könrollernas får konsekvenser för deras diskussion om föräldraansvar. Både den feministiska och den psykoanalytiska diskursen fokuserar på att mannen och kvinnan har olika roller i barnets uppfostran. Förklaringen till och värdet av detta skiljer sig dock åt mellan diskurserna. Psykoanalysen problematiserar inte könrollerna utan ser dem som av naturen givna. Att modern tar det största ansvaret för barnet när det är litet ses som en konsekvens av könrollerna och könens biologiska förutsättning. Moderns och faderns roll är väldigt olika då de representerar olika saker för barnet. Deras olikheter kompletterar varandra i uppfostran av ett barn. En fadersgestalt är väldigt viktig för barnets, speciellt pojkens, psykosexuella utveckling. Den feministiska diskursen diskuterar inte könens biologiska förutsättningar. Föräldraansvar diskuteras utifrån en maktanalys. Att modern tar det största

ansvaret för barnen beror på en ojämlik arbetsfördelning och en ojämlik arbetsmarknad där mannen ofta tjänar bäst och därför stannar i förvärvsarbetet även när han får barn. Feminismen problematiserar faktumet att kvinnan fortsätter att ta det största ansvaret för barnets uppfostran trots att hon idag förvärvsarbetar till en hög grad. Kvinnan har en dubbel ”börda” då det idag förväntas av henne att hon både ska vara en god mor och göra karriär. Den feministiska diskursen problematiserar moderskapet utifrån att det kan fungera tvingande på kvinnan. En kvinna förväntas skaffa barn och ges ingen möjlighet att fundera över det tillfredsställande med att inte skaffa barn. Att kvinnan tar så stort ansvar för barnuppfostran hindrar henne att revoltera mot det rådande patriarkatet. Kvinnans plats i hemmet fungerar således upprätthållande av en ojämlik samhällsstruktur. Då den psykoanalytiska diskursen fokuserar vad som är bäst för barnets utveckling tar feminismen sin utgångspunkt i hur kvinnan påverkas av sitt föräldraansvar. Den senmoderna sociologins diskurs analyserar relationens konsekvens för både föräldern och barnet. Den rena relationen påverkar även relationen mellan barn och förälder. Föräldraskapet har utvecklats till ett mer intimt ansvar. Om relationen brister i intimitet kan det resultera i att barnet bryter med föräldern när det blir tillräckligt stort. Den senmoderna sociologins diskurs överger värdet av den biologiska relationen till förmån för diskussionen om relationens kvalitet.

4.2.3 Våld i familjen

Den feministiska diskursen förklarar våldet i familjen med att hänvisa till det patriarkaliska samhället. Våldet inom familjen ses inte som ett privat problem utan ett problem som samhället måste ta ansvar för. För att minska våldet i familjen krävs en förändring av den ojämlika samhällsstrukturen. Den psykoanalytiska diskursen lägger förklaringen till våldet inom den enskilda familjen. Våldet ses som ett privat problem. För att komma till rätta med våldet krävs samtalsterapi för parterna. Båda parter ses som ansvariga för att ett våldsamt förhållande upprätthålls. Den senmoderna sociologins diskurs söker liksom feminismen orsaken till våldet i samhällsstrukturen. Den menar dock att våldet snarare beror på en manlig osäkerhet då patriarkatet håller på att falla samman än på det fortsatta patriarkaliska herraväldet. Våldet är mannens destruktiva reaktion på det tynande kvinnliga medagerandet.

4.3 Olika familjekonstellationer

De olika diskurserna formulerar inte en klar definierad uppfattning om olika familjekonstellationer. De för dock en diskussion om olika företeelser i en människas liv. Alla formulerar de på något sätt en uppfattning om den traditionella kärnfamiljen, homosexualitet och

separationers och skilsmässors betydelse för familjen. Utifrån diskussionen om dessa företeelser framträder olika bilder av familjen.

4.3.1 Kärnfamiljen

Den psykoanalytiska diskursen utgår ifrån den heterosexuella kärnfamiljen. Diskursen uppehåller sig vid barnets utveckling. Modern och fadern ses som två centrala figurer för barnets utveckling. En avsaknad av någon av dem kan komma att innebära svåra konsekvenser för barnet. Modern och fadern beskrivs som varandras motsatser och kompletterar varandra således i barnens uppfostran. Den feministiska diskursen kritiserar kärnfamiljen som institutionen utifrån två argument. Dels för att den har inneboende ojämlikheter mellan könen och dels för att den är normativ. Diskursen menar att det ligger i det rådande samhällets intresse att kärnfamiljen som institution upprätthålls. Kärnfamiljen framställs därför i samhällsdebatten som den traditionella och universella familjekonstellationen på bekostnad av andra familjekonstellationer. Den feministiska diskursen menar inte att kärnfamiljen måste vara dålig för dess medlemmar men uttrycker kritik mot att denna familjekonstellation framställs som den bästa och den universella. Den senmoderna sociologins diskurs framställer det senmoderna samhället som ett samhälle präglad av skilsmässor och separationer, vilket innebär ett upplösande av den traditionella kärnfamiljen. Att kärnfamiljen, byggd på ett livslångt kontrakt, upplöses är en orsak till och en följd av privatlivets demokratisering. Diskursen kritiserar den propaganda som syftar till att stärka kärnfamiljen.

4.3.2 Homosexuella

Den feministiska diskursen utgår ifrån att homosexuella är lika bra föräldrar som heterosexuella. Det homosexuella föräldraskapet problematiseras inte utifrån de homosexuellas duglighet som föräldrar utan utifrån samhällets diskriminering av de homosexuella föräldrarna. Diskrimineringen fungerar genom de stereotypa könsrollerna som bygger på att mannen och kvinnan är olika och att de ska komplettera varandra i föräldraskapet. Den feministiska diskursen argumenterar således för de stereotypa könsrollerna upplösning. I den psykoanalytiska diskursen är skillnaden mellan könen väldigt tydlig. Skillnaden framställs som något positivt och eftersträvansvärt. Könen kompletterar varandra. Den psykoanalytiska diskursen fäster stor vikt vid att ett barn behöver både en mamma och en pappa. Att uppfostras av ett samkönat par kan således leda till svårigheter för barnet. Den psykoanalytiska diskursen diskuterar inte homosexuellt föräldraskap utan centrerar diskussionen om homosexualitet till att förklara varför individen blir homosexuell. Homosexualitet framställs

som en följd av att något är obearbetat i barndomen. I den senmoderna sociologins diskurs används homosexuella relationer för att förklara den rena relationen. Då den homosexuella relationen inte färgas av ojämlikheten mellan könen har den i längre tid än den heterosexuella relationen varit en arena för förhandling där parterna har möjlighet att lämna relationen när den inte längre är tillfredsställande.

4.3.3 Skilsmässan och dess konsekvens för familjen och dess medlemmar

I den psykoanalytiska diskursen ses barnets separation från föräldrarna som viktig i ett barns utveckling. Separationen ska ske gradvis och efter ett visst mönster för att barnet ska kunna utvecklas till en sund individ. Modern och fadern spelar en viktig roll i egenskap av sina kön, vid olika tidpunkter i barnets utvecklingsprocess. Den psykoanalytiska diskursen fokuserar på barnets behov av kontinuitet. Många okända vårdgivare kan störa barnets utveckling. Då den psykoanalytiska diskursen fokuserar på konsekvenser för barnet fokuserar den feministiska diskursen på kvinnans situation efter en skilsmässa. Det problem som identifieras är den skam som läggs på den ensamstående modern från det omgivande samhället. Rätten att skilja sig är en viktig rättighet i den feministiska diskursen. Kvinnan har genom historien förtryckts inom äktenskapets ramar. Förutsättningar att kunna skilja sig ses som en viktig grundsten för kvinnofrigörelsen. Separation är ett centralt begrepp i den senmoderna sociologiska diskursen. Den rena relationen har en tillsvidarestatus. Skilsmässa sker när någon av parterna inte får ut något av relationen längre. Den rena relationen ses som positiv och mer demokratisk då båda parter är autonoma och har förutsättningar att bestämma över relationens varaktighet. Genom skilsmässorna uppstår nya familjekonstellationer och nya släktband. Utvecklingen av nya familjekonstellationer ses som en naturlig följd av förändringar i samhällsstrukturen. Den senmoderna sociologins diskurs uppehåller sig mycket vid vikten av att diskutera dessa nya familjekonstellationer istället för att fördöma dem.

5. SLUTDISKUSSION

Genom de tre diskurserna konstrueras olika bilder av familjen. Texterna som varit föremål för studien ger olika bilder av familjebegreppet och visar således på att familjebegreppet är en konstruktion som ser olika ut utifrån vilket synsätt som anläggs. Jag har hämtat texterna från tre olika vetenskapliga discipliner. Texterna i sig kan inte sägas beskriva hela omfattningen av sina respektive vetenskapliga discipliner utan fungerar snarare som exempel på hur olika synsätt får konsekvenser för hur begrepp definieras och för vad som anses vara normalt.

Psykoanalysen utgår ifrån individens förmåga till relation med andra människor. Relationerna inom familjen fokuseras således. Diskursen centreras kring familjen i betydelse av kärnfamiljen med en närvarande mamma och pappa. Att barnet har tillgång till både en moders- och en fadersgestalt är centralt för dess utveckling. Mannen och kvinnan ses som varandras motpoler som kompletterar varandra, vilket i sin förlängning innebär att de båda behövs för att barnet ska utvecklas sunt. Den feministiska diskursen lägger stor tyngdvikt vid maktbalans. Diskussionen om familjen centreras kring problematisering av de ojämlika könsrollerna och kärnfamiljen som norm på bekostnad av andra familjekonstellationer. Den feministiska diskursen kritiserar kärnfamiljen som norm och vill öppna upp för en acceptans av andra familjekonstellationer. Att kärnfamiljen är normativ skambelägger andra familjekonstellationer, såsom t ex homosexuella familjer och ensamstående mödrar. Den senmoderna sociologins diskurs fokuserar på den senmoderna familjens utformning. Diskursen utgår ifrån att den traditionella kärnfamiljen, byggd på livslånga kontrakt, är på väg att dö ut. Den senmoderna familjen bygger på den rena relationen där parterna är autonoma och kan lämna relationen när de inte längre får ut någonting av den. De ökade skilsmässofrekvensen är ett bevis på privatlivets demokratisering. De övergripande konfliktytor som identifierats i de olika diskursernas möte är: familjens plats i samhället, familjens inneboende relationer och synen på olika familjekonstellationer.

Min ambition med denna studie har varit att studera hur olika diskurser konstruerar familjebegreppet och inte hur verkligheten ser ut eller vilka konsekvenser definitionerna får i verkligheten. I min slutdiskussion vill jag dock föra en diskussion om diskursernas konsekvenser för olika familjekonstellationer. Jag lämnar således den diskursanalytiska metoden för att föra en diskussion om diskursernas konsekvenser och mina egna reflektioner över de analyserade texternas innehåll. Jag har inte för avsikt att ge några svar utan snarare att ställa nya frågor. Jag tror, precis som Nicholson (1997) skriver, att de kategorier vi har för världen påverkar vårt sätt att tänka och bemöta människor. Då bemötande av människor och även myndighetsbeslut över människor ingår i det sociala arbetets praktik, anser jag det vara av största vikt att en diskussion om familjebegreppet förs inom socialarbetarkåren. I det sociala arbetets praktik är det viktigt att socialarbetare inte dömer familjer utifrån givna kategorier. Genom min analys av texterna har jag påvisat att familjen kan framställas på flera olika sätt. De olika synsätten får olika konsekvenser.

Familjebegreppets definition hyser även ett stort politiskt intresse. Feminister och socialister har kritiserat kärnfamiljen byggd på äktenskapet utifrån att den är en av hörnstenarna till det patriarkala och kapitalistiska samhället (Elliot Robertsson: 1996). Utifrån detta synsätt upprätthåller kärnfamiljen patriarkatet genom sina ojämlika könsroller. Mannen har möjlighet att göra karriär då kvinnan står för markservicen. Då kärnfamiljen är isolerad och insynen dålig finns det en uppenbar risk för att mannens förtryck av kvinnan inom familjens ramar definieras som privata problem. Kärnfamiljen ses som en hörnsten i kapitalismen då den försörjningsansvar för sina familjer minskar deras incitament till att strejka och säga ifrån då familjens försörjning måste sättas i första rummet. Kyrkan och konservativa krafter försvarar kärnfamiljen utifrån att den upprätthåller en moral i samhället och ger dess individer en trygg bas (Elliot Robertsson: 1996).

Familjen som institution kan vara förtryckande men kan också vara en trygghet för dess medlemmar. Familjebegreppet ges en innebörd även av den enskilda människans uppfattning av sin egen familj. Många människor definierar sin familj utifrån de människor som är viktiga för dem. Larsson Sjöberg (2000) har intervjuat barn i länkade familjesystem om deras familjeuppfattning. Barnen i undersökningen räknar upp en rad individer vilka alla inte bor tillsammans eller har inbördes blodsband som deras familj. Weeks, Donovan och Heaphy (1997) intervjuar homosexuella om deras familjeuppfattning. De homosexuella i studien bygger sin familj kring sina vänner och det omgivande gaysamhället. De människor som står dem nära och är viktiga definieras som familj. Familjemedlemmarna kategoriseras som familj utifrån känslomässiga band.

Om nu familj definieras av den enskilde individen, finns det då någon anledning att diskutera familjebegreppets innebörd. Jag anser att det finns det då inte alla familjekonstellationer accepteras som familjer i samhället. Att accepteras som familj ger lagliga och samhällliga rättigheter som de familjekonstellationer som inte accepteras som en familj inte kan åtnjuta (Nicholson: 1997). Familjer som inte accepteras som familjer riskerar också att få ett annat bemötande av sin omgivning. Med ett diskursanalytiskt synsätt är de språkliga begrepp som vi konstruerar verkligheten kring av yttersta vikt. Att känna sig som en familj, men att inte bli accepterad som en sådan innebär en utdefiniering och en marginalisering i den samhälliga familjedebatten. Familjebegreppet skapas genom en polarisering, vem som är en familj och vem som inte är det. Familjediskurserna definierar inte bara vem som är en familj utan också

vilken familj som är den eftersträvansvärda och vilken som alstrar problem. Jag håller med Nicholson (1997) då hon skriver att diskussionen om familjen borde centreras kring vilka konsekvenser olika familjekonstellationer får för dess medlemmar och inte utifrån en strävan att alla människor ska formera sig i traditionella kärnfamiljer. Jag anser dock att det kan vara problematiskt att studera olika familjekonstellationers konsekvenser, då konsekvenserna riskerar att definieras utifrån normativa föreställningar om vad som är bra och dåligt. En studie av olika familjekonstellationers konsekvenser måste därför innehålla de inblandades synpunkter. En annan fråga jag anser vara viktig för familjeforskningen är att studera vilka konsekvenser dagens lagstiftning och den rådande familjediskursen bland myndighetspersoner får för olika familjekonstellationer.

I Sverige idag pågår en debatt om huruvida homosexuella ska få rätt till att provas som adoptionsföräldrar och rätt till laglig inseminering på sjukhus för lesbiska. Kommittén om barn i homosexuella familjer (2001) har genomfört en forskningsöversikt om barn i homosexuella familjer. Ingen forskning tyder på att barn i homosexuella familjer mår sämre än andra barn. Kommittén konstaterar vidare att barn till homosexuella inte i större utsträckning blir homosexuella och inte heller har svårigheter med att anta respektive könsroll. Dessa konstaterande är intressanta då det framställs som positivt att barnen inte blir homosexuella eller får förändrad könsidentitet. Kommittén är positiv till prövningsrätt till adoption och laglig inseminering för lesbiska, vilket jag anser är positivt och radikalt. Argumenten som läggs fram är däremot en produkt av den heterodiskurs som genomsyrar samhället. Barnen anses må bra då deras utveckling liknar barn till heterosexuella så mycket som möjligt. En indikator på deras positiva utveckling är att de inte i större grad blir homosexuella. Vilken syn på homosexualitet ligger till grund för detta? Motståndarna till homosexuellt föräldraskap använder ofta argumentet att barnen kan fara illa och att de homosexuellas rättigheter således står i motsättning till barnens bästa. Intressant i denna diskussion är vem som får definiera vad som är barnets bästa.

Calhoun (1997) skriver att motståndet till att homosexuella ska få bilda familj grundar sig i att homosexuella framställs som den negativa motpolen till heterosexuella. Då den traditionella kärnfamiljen förändras, genom t ex ökad skilsmässofrekvens, måste dess förespråkare ändra sitt kärnfamiljsbegrepp då detta måste innehålla en majoritet av befolkningen för att ha universell legitimitet. Skilsmässor kan således inte längre framställas som skräckexempel. Kärnfamiljen definieras således i motpol till den homosexuella familjen. En polarisering där

kärnfamiljen framställs som normal och den homosexuella familjen som avvikande (Calhoun: 1997). I Sverige har vi kommit längre och en acceptans för den homosexuella familjen börjar växa fram. Denna acceptans mister lite av sin strålgans då den homosexuella familjen, för att få legala rättigheter måste anpassa sig till den heterosexuella kärnfamiljens ramar. Den homosexuella rörelsen har splittras mellan dem som strävar efter rätt till adoptionsprövning, giftermål etc., och dem som helt tar avstånd från den heterosexuella familjeinstitutionen och ser partnerskapslagar som ett försök att anpassa homosexuella in i heterosexistiska ramar (Calhoun: 1997).

Den feministiska diskursen problematiserar könsroller och menar att homosexuellt föräldraskap diskrimineras genom de stereotypa könsrollerna. Det problem som definieras är således inte det homosexuella föräldraskapet utan den diskriminering som finns av detsamma. Denna diskurs ger således utrymme för homosexuellt föräldraskap. Den senmoderna sociologins diskurs ser den homosexuella relationen som en demokratisk inrättning då den inte över-skuggas av ojämlika könsroller. Könsrollernas förändring fokuseras i diskursen. Samhället håller på att bli mer demokratiskt då människor får större utrymme att välja med vem de vill leva och när de vill göra slut på relationen. Det homosexuella föräldraskapet ryms även inom denna diskurs. Att människor får välja med vem de vill bilda familj ses som en positiv demokratisk utveckling av privatlivet. Den psykoanalytiska diskursen fokuserar på vikten av olikheterna mellan könen. De båda könen har olika saker att bidra med i ett barns utveckling. Fokuseringen på att könen kompletterar varandra blir i förlängningen ett argument mot ett homosexuellt föräldraskap. Homosexuella par har oftast god kontakt med människor från det andra könen, vilket skulle kunna uppväga att barnet har två föräldrar av samma kön. Jag anser dock att Cullbergs beskrivning av homosexualitet ger en fördomsfull bild av homosexuella. Han argumenterar mot att försöka förklara varför människor blir homosexuella då det implicerar att homosexualitet är något onormalt som måste förklaras, samtidigt som hans text byggs upp kring att ge förklaringar i barndomen till varför homosexualitet utvecklas. Orsaken till homosexualiteten återfinns i olösta konflikter under barndomen, vilket implicerar att homosexualitet är ett problem. Homosexualitet beskrivs som en rädsla för det andra könet och det betonas inte alls att homosexualitet kan vara något positivt, en attraktion till någon av samma kön. Om en förälder har en inneboende rädsla för motsatta könet och olösta konflikter i bagaget kan detta självklart påverka barnet. Synen på homosexuellt föräldraskap beror mycket på diskursens uppfattning om könsroller.

Phoenix (1996) diskuterar en annan familjekonstellation som är och har varit föremål för debatt nämligen den med en ensamstående förälder, och då framförallt den ensamstående modern. Hon skriver att det är framförallt när det ensamma moderskapet inte fungerar tillfredsställande som det diskuteras. Tidningarna blåser upp rubriker om den skadliga inverkan som det ensamma moderskapet, utan en närvarande fader, har på barnen. En negativ diskurs kring det ensamma moderskapet har etablerats. Det ensamma moderskapet framställs som en anledning till att barnen blir ungdomsbrottslingar etc. Detta har dock ingen vetenskaplig grund (Phoenix: 1996). En viktig aspekt i denna diskussion anser jag är hur kvinnan framställs som ensam i sitt föräldraskap då hon skiljt sig från barnets far. Denna uppfattning grundar sig i vår bild av familjen som en isolerad enhet med en mamma, en pappa och barn. Gaunt (1997) skriver att framförallt kvinnor i Sverige ser släkten som väldigt viktig. Kvinnor upprätthåller i hög grad kontakten med sin ursprungsfamilj och andra släktingar. Den ensamma mamman är således inte alltid ensam i sin barnuppfostran efter en skilsmässa, då släkt och vänner ofta är till stor hjälp. Den feministiska diskursen problematiserar den skuld som läggs på den ensamma mamman. Med det psykoanalytiska synsättet, vilket fokuserar på hur de båda könen kompletterar varandra i barnets uppfostran, är det ensamma moderskapet problematiskt om mamman inte hittar en ny man som kan fungera som en fadersgestalt för barnet. Den psykoanalytiska diskursen är negativt inställd till nya familjeformer då den fokuserar på värdet av den stabila familjen och kontinuitet för barnet (Elliot Robertsson: 1996).

Människor skiljer sig i allt större utsträckning. Att kvinnan har blivit alltmer ekonomiskt oberoende har bidragit till den ökade skilsmässofrekvensen. Öberg & Öberg (2000) skriver att det främst är kvinnor som tar initiativ till skilsmässa. Författarna skriver att synen på skilsmässan håller på att förändras då skilsmässa har blivit en så vanlig företeelse. Skilsmässor är idag mycket mer accepterat i det svenska samhället än för 50 år sedan. Familjerådgivningen har gått från synsättet att det primära målet är att förhindra skilsmässa till ett synsätt där familjemedlemmarnas hälsa sätts i fokus. Tidigare forskning fokuserade på skilsmässan som en fara för barnets utveckling, idag är forskare eniga om att det inte går att bevisa att skilsmässa är roten till problemet. Det är den dåliga relationen mellan föräldrarna oavsett om de är gifta eller inte som påverkar barnets psykiska hälsa (Öberg & Öberg: 2000). Jag anser att det är viktigt att inte fördöma skilsmässan då det är en viktig lösning för många par och familjer. För många människor är skilsmässan en utväg ur ett dåligt förhållande. Det finns ett klart samband mellan kvinnans ökade frihet och den ökade skilsmässofrekvensen

(Giddens: 1995, Öberg & Öberg: 2000, Gaunt: 2000 m.fl.). Giddens (1995) skriver att den ökade skilsmässofrekvensen är ett tecken på en demokratisering av privatlivet. Den senmoderna familjen definieras utifrån uppfattningen om att dagens familj bygger på ett mer demokratiskt privatliv där den intima relationen är ett föremål för förhandling (Giddens: 1995). Familjelivet har genomgått stora förändringar under 1900-talet vilka har bidragit till ett mer jämlikt förhållande mellan könen och en större acceptans för nya familjekonstellationer (Elliot Robertsson: 1996). Jag ser dock en reaktionär trend idag där värdet av äktenskapets livslånga status åter har fått aktualitet. Tidningen Metro skriver att regeringen i Norge satsar miljontals kronor för att stödja äktenskapet. Pengar skänks till användningen av en metod som heter Prep (Prevention and relationships enhance program). Denna metod har i USA visat på goda resultat. De äkta par som genomgår Prep har 50 % större chans att rädda sitt äktenskap. Även i Sverige pågår en satsning för att återge äktenskapet sin livslånga status. Präster efterfrågar metoder och modeller för att stödja människor som tänker ingå äktenskap, då de ser den höga skilsmässofrekvensen som ett problem. En psykolog i Malmö har startat RelationsService Eterna. De riktar sig till företag som ska köpa relationsvård till sina unga medarbetare. Relationsvården ska fungera som en personalförmån. I Norge efterfrågar företagen redan relationsvård för sina anställda (Metro: 000219). Jag anser inte att relationsvård i sig är fel. Det problematiska är dess mål att till varje pris lappa ihop äktenskapet. Det jag vill påpeka med dessa exempel är att viljan att lappa ihop äktenskap har kommit tillbaka med full kraft. Målet är i första hand att äktenskapet ska fortgå inte att ta reda på vad som är det bästa för parterna. Bakom initiativet till en satsning på relationsvård står kyrkan, staten och enskilda företag. Företagen tjänar på att de anställda har varaktiga relationer då de gör människan mer bofast, kyrkans moral bygger på äktenskapets livslånga status och staten tjänar på att människor inte separerar. Separationer kostar samhället ca 9 miljarder/år i form av t ex bostadsbidrag, underhållsbidrag och socialbidrag (Metro: 000219). Det finns alltså flera stora ekonomiska såväl som moraliska intresse, som inte handlar om människors välbefinnande, i att människor håller ihop sitt äktenskap och sin familj livet ut. I ljuset av den forskning, som påvisat att den ökade skilsmässofrekvensen beror på att maktobalansen mellan könen blivit allt jämlikare, är det intresse kyrkan, staten och de privata företagen visar för att hålla ihop äktenskapet en fråga som måste diskuteras. Leder satsningen på relationsvård för att hålla ihop äktenskap till fler lyckliga äkta par eller till en tillbakagång där skilsmässan återigen kommer att uppfattas som något skamligt?

Den senmoderna sociologins diskurs utgår ifrån att privatlivet blir alltmer demokratiserat. Kvinnans frigörelse har kommit långt och är orsaken till och följden av den rena relationen. Diskursen fokuserar på att samhället blir allt mer jämlikt. Jag frågar mig om inte denna diskurs kan vara något utopisk. Visst har kvinnan en mer fördelaktig position idag. Det är dock en position som hela tiden måste försvaras och som attackeras från flera håll. Faludi (1993) har studerat det amerikanska samhället i boken *"Backlash- kriget mot kvinnan"*. Hon finner att kvinnofrigörelsen genomgick en backlash under 80-talet och det tidiga 90-talet. Genom att visa på statistik, lagstiftning, statliga rapporter m.m. målar hon upp en bild av den motreaktion som har skett gentemot kvinnans framflyttade positioner. Feminismen som på 70-talet blev alltmer accepterad började under 80-talet att demoniseras av media. Det mer liberala sättet att se på skilsmässa är också utsatt för en backlash. Ovan givna exempel visar på en trend av att viljan att hålla ihop äktenskapet till varje pris är på väg tillbaka. Ett parti som kristdemokraterna som värnar om den traditionella familjen, motsätter sig homosexuellt föräldraskap och ser äktenskapet som ett livslångt kontrakt samlar idag mer än 10 % av väljarna.

Den feministiska diskursen skiljer sig här ifrån den senmoderna sociologiska. Feminismen problematiserar att det än idag finns ojämlikheter mellan könen och att samhället i hög grad är patriarkaliskt. Den psykoanalytiska diskursen står utanför diskussionen huruvida samhället är patriarkaliskt, då den inte intresserar sig för maktfrågan eller för samhällets betydelse för familjen.

Frågan om vad som är en familj är i grunden en politisk fråga som innehåller många olika frågor. En politisk fråga som får stora konsekvenser för den enskilda människan. Det ligger i makthavarnas intresse hur folk organiserar sitt intima liv. Organiseringen av privatlivet får nämligen konsekvenser för hela samhällsbygget och för medborgarnas incitament till att arbeta. Olika familjekonstellationer tjänar olika politiska intresse. Familjen har genom århundrade använts för att kontrollera människor. Då människor lever i isolerade familjer med inbördes försörjningsskyldighet sätts deras ansvar för familjen i första hand. Då du har en familj att försörja har du inte på samma sätt råd att göra uppror. Familjen har också tjänat ett syfte att skapa en grundläggande livsnödvändig trygghet för människan. Det går inte att bortse från att familjen är en viktig enhet för den enskilda människan.

Olika diskurser kämpar för att få definiera vad en familj är och vad som är en god och en dålig familj. Dessa diskurser får konkreta konsekvenser för människors liv. Familjebegreppet konstrueras i samhällets diskurser snarare utifrån vissa samhällsliga intresse, än utifrån hur människor egentligen lever. En viktig fråga för familjeforskningen är därför att ta reda på hur människor egentligen lever och vilka förutsättningar som finns i samhället för de olika familjekonstellationerna. Hur ser dagens familjekonstellationer ut och vilka konsekvenser får det för dess medlemmar? Upplever vissa familjekonstellationer sig diskriminerade? Hur kan samhället utformas för att alla olika familjekonstellationer ska få det utrymme och det stöd de behöver? På vilka grunder är de samhällsliga interventionerna som rör familjen utformade?

6. KÄLLFÖRTECKNING

Alvesson, M och Sköldberg, K (1994) "Om diskursanalys, feminism och genealogi" i *"Tolkning och reflektion"*. Lund: Studentlitteratur.

Badinter, E (1994) *"XY – om mannens identitet"*. Norge: Månocket.

Bowlby, J (1994) *"En trygg bas- kliniska tillämpningar av bindningsteorin"*. Stockholm: Natur och Kultur.

Brante T (1987) "Om konstituering av nya vetenskapliga fält- exemplet forskning i socialt arbete" i *Sociologisk Forskning*, nr 4 1987

Burr, V (1995) *"An introduction to social Constructionism"*. New York/London: Routledge.

Bäck-Wiklund, M och Bergsten, B (1997) *"Det moderna föräldraskapet - en studie av familj och kön i förändring"*. Falun: Natur och Kultur.

Calhoun, C (1997) "Family outlaws: Rethinking the connections between feminism, lesbianism, and the family" i Lindeman Nelsson, H (red) *"Feminism and families"*. New York/London: Routledge.

Cullberg, J (2000) *"Dynamisk psykiatri- i teori och praktik"* Falkenberg: Natur och kultur.

Eyer, D (1996) *"Motherguilt"*. New York: Time books.

Fahlgren, S (1999) *"Det sociala livets drama och dess manus- diskursanalys, kön och sociala avvikelser"*. Umeå: Umeå universitet, institutionen för socialt arbete.

Faludi, S (1992) *"Backlash"*. Nordstedts förlag AB.

Foucault, M (1993) *"Diskursens ordning"*. Stockholm/Stehag: Symposium.

Gaunt, D (2000) "Familjen i förvandling" i Goldberg, T (red) *"Samhällsproblem"*. Lund: Studentlitteratur.

Gaunt, D (1997) "Urban clannishness and the nuclear kin: trends in Swedish family life" i Gullestad, M och Segalen M (red) "*Family and kinship in Europe*". London/Washington: Pinter.

Giddens, A (1995) "*Intimitetens omvandling- Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*". Otta: Nya Doxa.

Larsson Sjöberg (2000) "*Barndom i länkade familjesystem*". Örebro: Örebro Universitet.

Metro, 000219

Moller Okin, S (1997) "Families and feminist theory: Some past and present issues" i Lindeman Nelsson, H (red) "*Feminism and families*". New York/London: Routledge.

Nicholson, L (1997) "The myth of the traditional family" i Lindeman Nelsson, H (red) "*Feminism and families*". New York/London: Routledge.

Phoenix, A (1996) "Social constructions of lone motherhood: a case of competing discourses" i Silva E (red) "*Good enough mothering*". New York/London: Routledge.

Purdy, L (1997) "Babystrike" i Lindeman Nelsson, H (red) "*Feminism and families*". New York/London: Routledge.

Robertsson Elliot, F (1996) "*Gender, family and society*". London: Macmillan press LTD.

Silva, B och Smart C (1999) "The new practices and politics of family life" i Silva, B och Smart, C (red) "*The new family*". London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications.

SOU 2001:10 "*Barn i homosexuella familjer - Betänkande av kommittén om barn i homosexuella familjer*". Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Weeks, J, Donovan, C och Heaphy B (1999) "Everyday experiments: Narratives of non-heterosexual relationships" i Silva, E och Smart, C (red) "*The new Family*". London/Thousand Oaks/New Dehli: SAGE Publications.

Winther Jörgensen, M och Phillips, L (2000) "*Diskursanalys- som teori och metod*". Lund: Studentlitteratur.

Öberg, B och Öberg, G (2000) "*Skiljas - men inte från barnen*". Falkenberg: Natur och Kultur.

